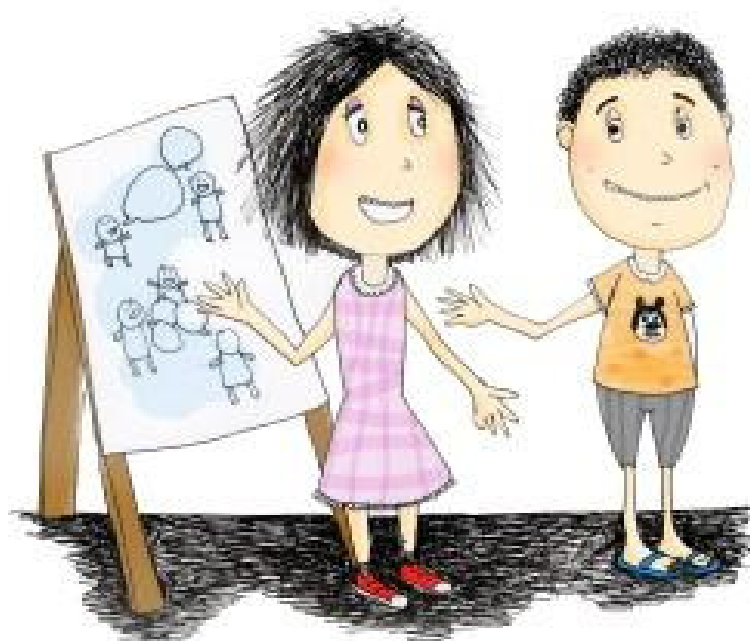

Lastekaitse Liit
Estonian Union for Child Welfare

Kokkuvõte uuringust
Laste osaluse toetamine ja kaasamine
otsustusprotsessides

Laste ja noorte seisukohad
Kohalike omavalitsuste parimad praktikad

Tallinn 2013

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Kohalikud omavalitsused kaasajatena	7
1.1. Kaasamise alus omavalitsustes.....	8
1.2. Laste ja noorte kaasamise valdkonnad.....	8
1.3. Meetodid laste ja noorte kaasamiseks.....	9
1.4. Laste ja noorte kaasamise vormid.....	10
1.5. Algatus laste ja noorte kaasamiseks.....	11
1.6. Kaasatud laste ja noorte vanus.....	12
1.7. Lapsed ja omavalitsuse arengukavad.....	13
1.8. Arengukavade täiendamise protsessi kaasamise viisid.....	13
1.9. Kaasamise meetodite sobivuse välja selgitamine.....	15
1.10. Laste ja noorte arvamusega arvestamine.....	16
1.11. Laste tagasiside arvestamise viisid.....	17
1.12. Laste rahulolu küsitluse viisid edastatud arvamuste ja ideede arvesse võtmisest.....	18
1.13. Omavalitsuste veebilehtede lapsesõbralikkus.....	19
1.14. Eelistatud infokanalid ja info jagamise viisid laste ja noortega suhtlemiseks.....	20
1.15. Kaasamist toetavate eestikeelsete materjalide kättesaadavus.....	22
1.16. KOV'ide märkused ja ettepanekud kohalikul tasandil laste ja noorte kaasamise kohta.....	23
2. Lapsed ja noored osalejatena	26
2.1. Laste ja noorte teadlikkus õigusest avaldada oma arvamust kohaliku elu (valla/linna) korraldamises.....	27
2.2. Infokanalid ja –allikad.....	27
2.3. Valmisolek kohaliku elu korraldamise osas kaasa rääkida.....	28
2.4. Laste ja noorte kaasajad kohalikul tasandil.....	29
2.5. Kaasamise kanalid ja viisid.....	29
2.6. Arvamuse avaldamine.....	30
2.7. Laste ja noorte kaasamise valdkonnad.....	31
2.8. Teemad, mille osas laste ja noorte arvamust küsitakse.....	32
2.9. Asutused ja organisatsioonid, kus laste ja noorte arvamust arvestatakse.....	33
2.10. Laste ja noorte arvamusega arvestamise sagedus.....	33
2.11. Tagasiside andmine, kui on küsitud laste ja noorte arvamust.....	34
2.12. Eelistatud viisid arvamuse avaldamiseks.....	35
2.13. Kogukonna tegutsevad laste ja noortega seotud organisatsioonid.....	36
2.14. Laste ja noorte poolt eelistatud infoallikad.....	36
2.15. Kodukoha (linna/valla) kodulehekülje külastatavus laste ja noorte poolt.....	37
2.16. Laste ja noorte teadlikkus ÜRO Lapse õiguste konventsioonist.....	38
2.17. Laste ja noorte ettepanekud kaasamise ja osalemise edendamiseks.....	39
3. Kokkuvõte	48
3.1. Kohalikud omavalitsused kaasajatena.....	48
3.2. Lapsed ja noored osalejatena.....	50
3.3. Ettepanekud kaasamise ja osalemise edendamiseks.....	53
4. Märkused	55
5. Lisad	56
5.1. Ankeet kohalikele omavalitsustele.....	57
5.2. Ankeet lastele ja noortele (eesti keeles).....	59
5.3. Ankeet lastele ja noortele (vene keeles).....	61

Sissejuhatus

“Rääkida meile (just lastele ja noortele) meie õigustest ning küsida ja arvestada ka meie arvamusega, samuti ka kaasata meid linna/valla tegemistesse (just ürituste korraldamisel) ning teavitada meid nendest” (15 aastane tüdruk Jõhvist)

Rahvaloenduse andmetel elas 2012. aasta alguses Eestis 246 346 last, kelle osakaal rahvastikus oli veidi üle 18%. Kümne aasta taguse ajaga võrreldes on lapsed ligikaudu 17% vähem, samas kui tervikuna on jäänud Eesti elanikke vähemaks 2% võrra.¹ Rahvastikuprotsessid suurendavad omavalitsusüksuste erinevusi rahvastiku paiknemises ja soolises-vanuselises koosseisus. Riigikontrolli värske aruanne² nendib, et kuni 14-aastaste osakaal on rahvastikus vähenenud nii maakonnakeskustes, keskust ümbritsevates kohalikes omavalitsustes kui ka kõikides ülejäänud omavalitsustes. Kui maakonnakeskused ja neid ümbritsevad lähivallad kõrvale jätta, siis elas ülejäänud omavalitsustes 2012. aastal ligi 30 protsenti vähem lapsi kui 2002. aastal. Maakondadest on kümne aastaga kasvanud laste arv vaid Harjumaal, Hiiumaal elas 2012. aasta lõpu seisuga pea poole võrra vähem lapsi kui kümmekond aastat tagasi.

Laste ja noorte elukvaliteeti mõjutab kogu ühiskonnakorraldus ning eelkõige elukorraldus nende kodukohas. Kas kooli- ja kodutee on turvaline, kas kohalik transpordikorraldus vastab laste vajadustele, milliseid vaba-aja veetmise võimalusi soovitakse kasutada, kas koolikorraldus on lapsesõbralik, millised mänguväljakud on laste jaoks huvitavad jne - need on küsimused, millele on oluline saada vastuseid lastelt ja noortelt endilt. Euroopa kohaliku omavalitsuse harta artikkel 5 kohaselt ei saa kohaliku omavalitsuse võimupiirides teha muudatusi ilma kõnealuse kohaliku kogukonnaga enne nõu pidamata. Euroopa Parlamentaarse Assamblee dokument «Euroopa laste strateegia» soovitab EL-i liikmesriikidel iga viimast kui seadust-määrust ja tegevusprogrammi analüüsida juba enne vastuvõtmist sellelt seisukohalt, mil moel see võiks lastele mõjuda. Euroopa Liidu põhiõiguste harta³ artikli 24 punkt 2 kohaselt tuleb kõikides lastega seotud toimingutes, mida teevad avalik õiguslikud asutused või eraõiguslikud institutsioonid, esikohale seada lapse huvid. Arenenud

¹ Rahvaloenduse tulemused. Statistikaamet 2012. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.stat.ee/63779>

² Riigikontrolli aruanne: Ülevaade riigi vara kasutamisest ja säilimisest 2012.–2013. aastal (2013). Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/686/amid/557/language/et-EE/Default.aspx>

³ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://eurlex.europa.eu/et/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303ET.01000101.htm>

demokraatiat iseloomustab ühiskonna kõigi sotsiaalsete rühmade huvide ja vajadustega arvestamine ning nende sotsiaalne kaasatus.

ÜRO lapse õiguste konventsiooni⁴ aluspõhimõtete kohaselt on laps autonoomne ja aktiivne õiguste kandja, olenemata oma vanusest. See põhimõte on väljendatud LÕK'i artiklis 12, mis sätestab lapse õiguse oma seisukohale igas teda puudutavas küsimuses ning õiguse ärakuulamisele ja arvesse võtmisele lähtuvalt tema eest ja küpsusest. Kuigi artikli sõnastuses on keskendutud lapse õigusele väljendada oma vaateid ja avaldada arvamust, siis on seda rakendamisel sisustatud kui lapse õigust osaleda, mis hõlmab teabevahetust ja dialoogi lapse ja täiskasvanute vahel.⁵ Õigus väljendada oma vaateid tuleb tagada lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks. ÜRO Lapse Õiguste Komitee rõhutab, et LÕK'i artikkel 12 ei sea vanusepiiri, ning julgustab kaasama lapsi neid puudutavate otsuste tegemisse varasest lapsepõlvest peale.⁶

Laste ja noorte kaasamist siseriiklikul tasandil toonitab Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud Laste ja perede arengukava 2012-2020. Ka lasteombudsman peab tähtsaks, et kohaliku omavalitsuse elu korraldamisel arvestataks laste ja noorte arvamustega.⁷ On positiivne, et ühiskonna hoiakud laste ja noorte kaasamise osas on muutunud toetavamaks. Siiski on senisest enam vaja juurutada põhimõtet, et lapsed ja noored on oma arengutasemest lähtuvalt kaasatud kohaliku elu kujundamisesse ja avaldavad aktiivselt oma arvamust antud teemal.

Lapse osalemise ja kaasamisega seotud õiguste tagamist on Eestis vähe uuritud. Euroopa Komisjoni õigusküsimuste peadirektoraadi nimel korraldati veebruaris 2010 kõigi ELi 27 liikmesriigi noorte hulgas Eurobaromeetri kvalitatiivne uuring „Laste õigused nende endi silme läbi“⁸, mille kohaselt noored märkisid, et nad tahaksid omada suuremat rolli aruteludes otsuste üle, mis mõjutavad nende elu ja nende kogukonda, või vähemalt omada sellist võimalust. Demokraatlike väärtuste (eriti lapse õiguste) edendamise vajadust Eestis kinnitab

---

⁴ ÜRO Lapse õiguste konventsioon. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

⁵ ÜRO Lapse Õiguste Komitee üldkommentaari nr 12 (2009) „Lapse õigus avaldada arvamust“ p 3. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.doc>

⁶ Ibid. p 20

⁷ Reinomägi. A. „Viiendik ühiskonnast, kellega arvestada“ Postimees, 10. oktoobril 2013. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://lasteombudsman.ee/et/andra-reinomagi-artikkel-viiendik-uhiskonnast-kellega-arvestada>

⁸ Eurobaromeetri uuring „Laste õigused nende endi silme läbi“ (2010). Arvutivõrgus kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/rights-of-the-child_et.pdf

01. juunil 2012 aastal avaldatud Praxise ja Lasteombudsmani Lapse õiguste ja vanemluse monitooring 2012,⁹ mille kohaselt 23% täiskasvanutest ja 16% lastest ei ole lapse õigustest kuulnud (eristus Kirde-Eesti, kus 67% lastest ei nõustunud väitega, et kõigil lastel on ühesugused õigused). Monitooringust selgus, et valdav enamus lastest oli seisukohal, lapse ärakuulamine on sama tähtis kui täiskasvanute kuulamine (96% küsitletud lastest olid sellega pigem nõus või täiesti nõus). Kaks kolmandikku lastest (69%) ei ole üldse või pigem nõus aga sellega, et lapse arvamust võib küsida, aga seda ei pea arvestama. Seega on suure osa laste jaoks oluline see, et neid ära kuulataks ja ka arvesse võetaks. Pea kõik lapsed nõustuvad, et lapsi puudutavates küsimustes tuleb alati küsida ka laste arvamust (97%). Kolmveerand lastest (76%) nõustus, et lapsed peaksid saama kaasa rääkida nende ümber toimuva eluga seonduvates küsimustes ning et poliitikutel küsiks enne lapsi puudutavate otsuste tegemist lastelt nõu. Monitooring näitas, et Eesti laste arvamust küsitakse ja arvestatakse peamiselt neid endid puudutavates ja vähem ühiskondlikku kaalu omavates küsimustes. Laste elu struktureerivates koolielu korraldamisel ning laiemal ühiskondlikul tasandil laste elu määravates küsimustes on Eesti lastel võrdlemisi vähe kaasaráääkimisvõimalusi.

Eelnevast tingituna viis MTÜ Lastekaitse Liit koostöös Eesti Linnade Liidu ja ENL'iga ajavahemikul oktoober 2012 – mai 2013 läbi laiaulatusliku küsitluse teemal: *“Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides”*. Aastal 2006 viis MTÜ Lastekaitse Liit kohalike omavalitsuste seas läbi küsitluse interneti teel, et saada infot, kas ja kuidas kohalikud omavalitsused kaasavad lapsi ja noori kogukonnaelu kujundamisesse. Tol korral osales 34 kohalikku omavalitsust. Käesoleva uuringu käigus viidi omavalitsuste seas läbi kordusküsitlus. Andmete võrdluseks ja laste ja noorte seisukohtade selgitamiseks viidi sellel korral küsitlus läbi ka laste ja noorte seas. Uuringu eesmärk oli välja selgitada laste ja noorte osalemise ja kaasamise praktika omavalitsuste tasandil, välja tuua omavalitsuste parimad praktikad, laste ja noorte osalemise ja kaasamisviiside eelistused, ning mõlema sihtgrupi ettepanekud antud valdkonna arendamiseks. Andmete kogumiseks kasutati www.connect.ee keskkonda (ankeedid leitavad punktis 4.Lisad). Küsitlusuuringute eeliseks peetakse tavaliselt seda, et nende abil saab koguda suure andmestiku: uurimusega võib haarata palju inimesi ja esitada neile rohkelt küsimusi.¹⁰ Paberkanalil täitsid ankeedi 2012 aasta noortefoorumi „101 Last Toompeale“ eelfoorumitel osalenud lapsed ja 2013 juuni-juuli Remniku lastelaagri

⁹ Karu, M.; Turk, P.; Biin, H.; Suvi, H. (2012) Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Laste ja täiskasvanute küsitluse kokkuvõte. Poliitikauuringute Keskus Praxis. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/lapse_õiguste_ja_vanemluse_monitooringu_kokkuvote.pdf

¹⁰ Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2004). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina. Lk 182.

vahetustes osalenud vene keelt kõnelevad Ida-Virumaa lapsed ja noored. Küsimustikud koostas ja levitamise eestvedajaks oli Kiira Nauts (MTÜ Lastekaitse Liit), uuringu kokkuvõtte koostas Helika Saar (MTÜ Lastekaitse Liit). Suured tänud koostööpartneritele, kes küsimustiku levitamisele kaasa aitasid: laste ja noorte küsimustiku osas ENL, Inimeseõpetuse Ühing, Eesti Linnade Liit, EMOVL, keskkond mitteformaalne.ee, Euroopa Noored, Eesti Õpilasesinduste Liit ja omavalitsuste kaasamisel Eesti Linnade Liit ja Eesti Maaomavalitsuste Liit. Eraldi tänud Hille Ilvesele Linnade Liidust, Liina Rüütel'ile ENL'st ja Mart Kimmel'ile Inimeseõpetuse Ühingust.

Küsitlusele vastas 115 kohalikku omavalitsust üle Eesti, kelle ettepanekud ja parimad praktikad (*kursiivis, kirjaviis muutmata*) on välja toodud uuringu I osas *Kohalikud omavalitsused kaasajatena* (markeeritud oranžiga). Vastajate seas olid esindatud nii Eesti suuremad linnad kui ka väikesed maaomavalitsused. Hea meel on tõdeda, et võrreldes 2006 aasta küsitlusega osales sellel korral üle kolme korra rohkem omavalitsusi, ning üle Eesti on palju häid praktikaid, mida omavalitsused rakendavad. Suured tänud kõigile omavalitsuste esindajatele, kes uuringusse oma panuse andsid ja vastamiseks aja leidsid.

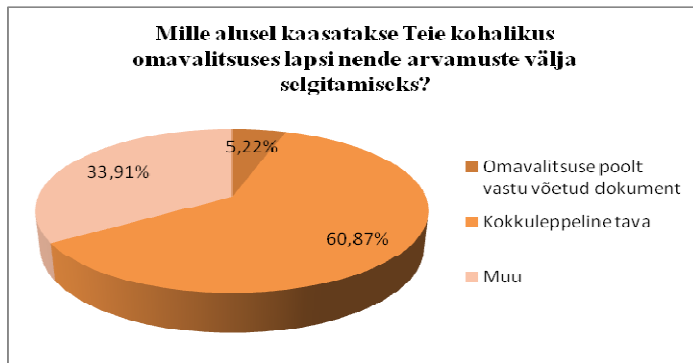
Uuringu II osa *Lapsed ja noored osalejatena* (markeeritud sinisega) kätkeb endas laste ja noorte arvamusi ja ettepanekuid (*kursiivis, kirjaviis muutmata*) üle Eesti. Kokku osales uuringus 688 eesti ja vene keelt kõnelevat last ja noort, vanuses 9-26 (ennekõike 12-17 aastased). Eraldi väärib rõhutamist, et osalejaid oli 110-st koolist üle Eesti, esindatud olid nii põhikoolid, gümnaasiumid, kui ka kutsekoolid. MTÜ Lastekaitse Liit on väga tänulik kõikidele uuringus osalenud lastele ja noortele ning nende juhendajatele.

Uuringus osalenute aktiivsus kinnitab, et teema on aktuaalne ja vajab avalikku tähelepanu ning arutelu. Kaasamine annab lastele ja noortele sõnumi, et nende arvamus on ühiskonnale oluline ja sellest sõltub neid ümbritsev keskkond. Käesolev uuring kinnitab taaskord, et lastel on palju erinevaid ettepanekuid oma kodukoha elukorralduse kohta, ning ka enamus omavalitsusi peavad laste ja noorte osalemist vajalikuks. Julgustame kõiki kohalikke omavalitsusi uuringu tulemustega tutvuma, ettepanekuid arvestama ja parimaid praktikaid ka oma omavalitsuses rakendama!

Aktiivset kaasamist ja osalemist soovides,
MTÜ Lastekaitse Liit

1. KOHALIKUD OMAVALITSUSED KAASAJATENA

1.1. Kaasamise alus omavalitsustes

Joonis 1.1.

- Küsimusele “Mille alusel kaasatakse Teie kohalikus omavalitsuses lapsi nende arvamuste välja selgitamiseks?” vastanutest (115) kinnitab **60,9%**, et kaasab lapsi **kokkuleppelise tava** alusel. Võrreldes MTÜ Lastekaitse Liit 2006 aastal omavalitsustele läbiviidud küsitlusega, on kokkuleppelise tava kasutajate osakaal vähenenud. Siis kinnitas 64% küsimustikule vastanud omavalitsustest, et kasutab laste ja noorte kaasamiseks kokkuleppelist tava.
- Samas ainult **5,2%** vastanutest tõdeb, et kaasamise aluseks on **omavalitsuse poolt vastu võetud dokument**. Üle kolmandiku ehk **33,9%** kasutab kaasamiseks **muid variante**.
- Mõned vastajad tunnistavad, et lapsi **ei ole kaasatud**, või seda on tehtud kunagi ammu: „aeg-ajalt; ammu pole olnud; vastavalt vajadusele“.
- Mitmed vastajad rõhutavad, et **reeglid puuduvad**: „ei ole sellist dokumenti tehtud“, ning kaasamine käib **juhuslikkuse** alusel: „Laste kaasamine on üldiselt juhuslik“, „ilma igasuguse aluseta, vastavalt vajadusele“.
- Vastustest jäi kõlama, et lapsi **kaasatakse vajadusel läbi kooli** või **noorsootöötaja/keskuse** kaudu: „Kui on teema, mis hõlmab noori, siis küsitakse koolis noorte arvamust ja ettepanekuid“, aga ka **noorteühenduste kaudu**: „koostöö koolide ja noorteklubidega“. Mõni vastaja mainis ka **külakeskust**.
- Laste ja noorte arvamus selgitatakse ennekõike välja nii **suuliselt küsitledes** kui ka **küsimustike** kasutades: „küsitlus koolis, huvikoolis, üritustel“.

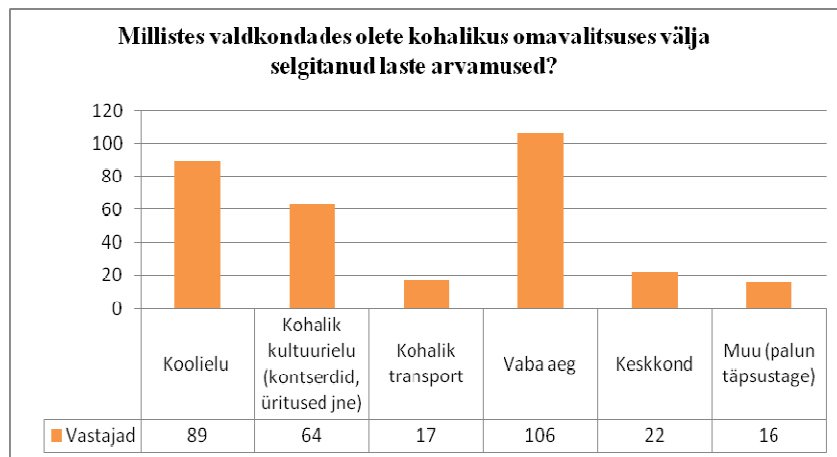
Head praktikad:

- Kinnitatud Põlva linna volikogu ajutise komisjonina Põlva linna noortekomisjon;
- Kanepi vallas tegutseb Põlvamaa esimene ametlik noortevolikogu, kes esindab noorte häält vallas;
- Türi Noorte Ümarlaud.

1.2. Laste ja noorte kaasamise valdkonnad

- Küsimusele “Millistes valdkondades olete kohalikus omavalitsuses välja selgitanud laste arvamused?” oli vastajatel (115) võimalik valida mitu eelistust, kokku vastuseid 314.

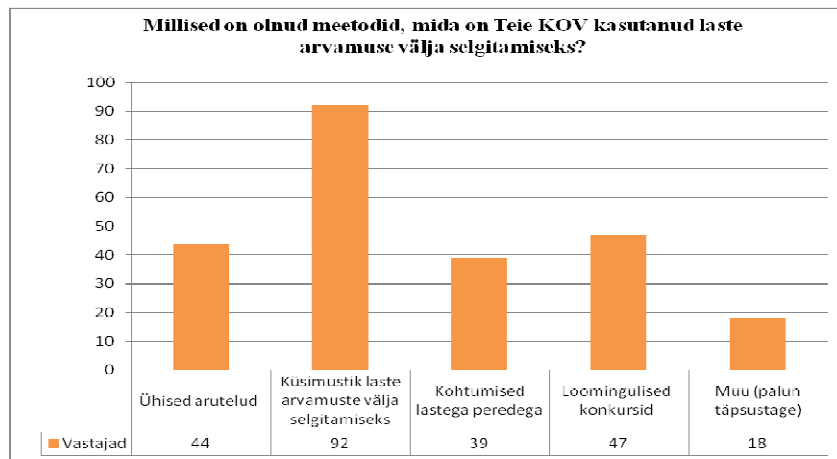

Joonis 1.2.

- Enamik vastajatest (**92,17%**) selgitab laste arvamusi **vaba aega** puudutavates küsimustes („lastelaagrid“; „hetkel toimub ettevalmistus küsitluse läbiviimiseks noorte vabaaja teemal“), järgneb **koolielu** (**77,39%**), ja veidi üle poole (**55,65%**) omavalitsustest küsib laste arvamust **kohaliku kultuurielu** (kontserdid, üritused) osas. Ainult **19,13%** omavalitsustest selgitab arvamusi **keskkonnaga** seoses ja **14,78%** vastajat **transpordi** küsimustes.
- Võrreldes MTÜ Lastekaitse Liit 2006 aastal omavalitsustele läbiviidud küsitlusega on toimunud mõtlemapanevad muudatused, käesoleval ajal selgitatakse laste ja noorte arvamust enam vaba aja veetmise (2006 - 85%) osas, vähem koolielu (2006 - 82%) ja kohaliku kultuurielu küsimustes (2006 - 79%) osas. Paraku peab tõdema, et peaaegu poole vähem keskkonna küsimustes (2006 - 34%) ning transpordiküsimustes (2006 - 29%).
- Valdikonda soovis täpsustada 16 omavalitsust: enim leidis äramärkimist **huvitegevus**: „huvitegevus, koolikeskkond, vägivald, noorsootöö“; „huvitegevus, selle kättesaadavus“.
- Laste ja noorte arvamust selgitatakse välja ka **noortekeskustega** seonduvatel teemadel: „noortekeskuse külastatavuse kohta“, aga ka **noorteinfo, noorsootöö tegevuste ja teenuste**, kui ka **noorte nõustamise** osas.
- Mitu vastajat on uurinud laste arvamusi **turvalisust** puudutavatel teemadel: „projekt „Minu koolitee“ raames“; „uuriti laste liikumisviise kodust kooli“, „mõnuainete tarbimine, turvaline elu Mõisakülas“.
- Mainitakse nii **arengukava koostamist**: „Tartu linna arengukava 2013-2020 tegemisel kaasati noorteorganisatsiooni noorsootöö suundade välja töötamisesse“, kui ka **ruumilist planeerimist**.
- Osad vastajad kinnitavad taaskord, et **laste arvamusi ei ole** välja selgitatud ühelgi eelpool nimetatud teemal.

1.3. Meetodid laste ja noorte kaasamiseks

- Küsimusele „Millised on olnud meetodid, mida on Teie KOV kasutanud laste arvamuse välja selgitamiseks?“ oli vastajatel (115) võimalik valida mitu eelistust, kokku vastuseid 240.

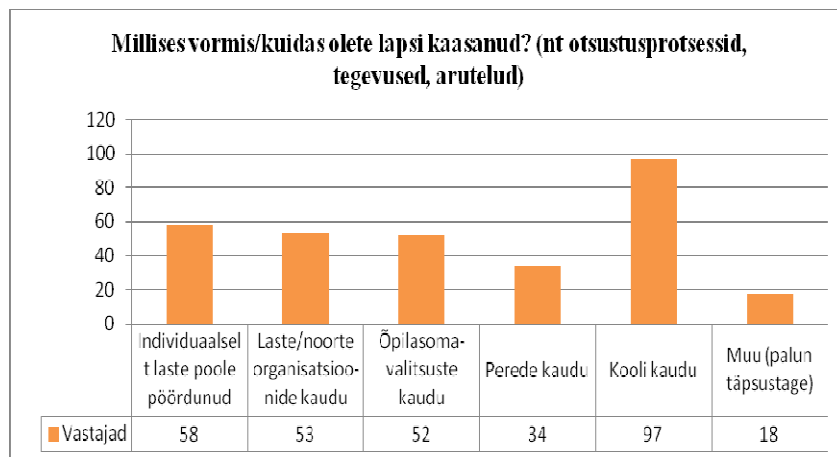

Joonis 1.3.

- **Enamik** vastajatest (92) eelistab meetodina laste ja noorte arvamuste välja selgitamiseks **küsimustikke** (nt koolis, noortekeskuses jne), **vähem kui pooled** (47) kasutavad **loomingulisi konkursse** (joonistusvõistlused, esseekonkursid jne) ja **ühiseid arutelusid** omavalitsuse ametnike, volikogu liikmete ja laste vahel (44). Ainult **kolmandik** (39) omavalitsustest **kohtub** laste arvamuse välja selgitamiseks **lastega peredega**.
- Täpsustavalt tuuakse veel meetodina välja **vestlusi lastega**: „vallaametnike vaba arutelu lastega“; „otsene kontakt noorsootöötaja ja laste vahel“; „intervjuud laste gruppide liidritega“, ning **arutelusid koolis**: „arutelud kooli ja KOV juhtidega“.
- Laste ja noorte arvamuste välja selgitamiseks kasutavad osad omavalitsused ka **interneti**: „internetis suhtlemine“; „uurimus e-küsimustiku toel“.
- Mitu vastajat rõhutab erinevaid **noorte osaluse vorme**: „noortevolikogu loomine“; „osaluskohvik noortekeskuses, noortekeskuse tööplaanide koostamine koos noortega“; „noortekeskuses laste ja ettevõtjate vahelised arutelud“.
- Lapsed on saanud sõna sekka öelda **rahvaküsitlusel**: „Ambla valla arengukava koostamise protsessi käigus 2010. a läbiviidud rahvaküsitlus“.
- Üks vastaja on kasutanud **teatri improvisatsiooni**.
- Samas tõdeb üks vastaja, et **meetodid puuduvad**.
- Omavalitsustele 2006 aastal läbiviidud küsitlusest selgus, et peamisteks meetoditeks, mida omavalitsused tol ajal kasutasid laste arvamuste välja selgitamiseks olid ühised arutelud omavalitsuse ametnike, volikogu liikmete ja laste vahel (52%); küsimustike kasutamine (47%); kohtumised lastega peredega (50%), mõttetalguid (55%). Võrreldes käesoleva uuringuga, on tendents küsimustike laialdamiseks kasutamiseks.

1.4. Laste ja noorte kaasamise vormid

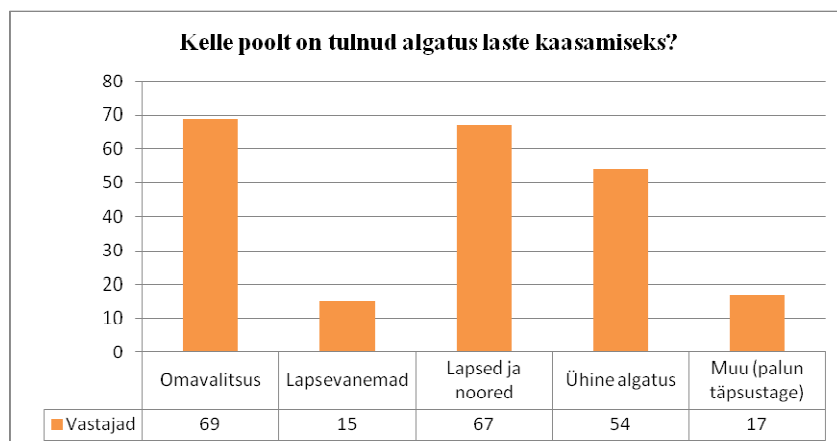
- Küsimusele „Millises vormis/kuidas olete lapsi kaasanud? (nt otsustusprotsessid, tegevused, arutelud)“ oli vastajatel (115) võimalik valida mitu eelistust, kokku vastuseid 312.
- **Enamik** vastajatest (97) eelistab lapsi kaasata **kooli kaudu**. **Pooled** (58) vastajatest on pöördunud **laste poole individuaalselt**, ning pea sama palju omavalitsusi (53) **laste/noorte organisatsioonide kaudu** või **õpilasesinduste kaudu** (52). Sarnaselt küsimusega 1.3. kaasatakse lapsi kõige vähem **perede kaudu** (34).

Joonis 1.4.

- Täiendavalt mainiti ka **noortekeskusi**: „koostöös noortekeskusega, noorte ümarlauaga“; ja **erinevaid noorte osalusvorme**: „noorte volikogu kaudu“; „noortekeskuste aktiivid“; „noorte ühendus, mis tegusteb iseseisvalt, kuid on aktiivne kultuurimaja ja kooli juures“; „seitskond noori kõikidest küladest“.
- Samuti selgitatakse arvamust välja **lasteaia, kooli hoolekogu või huviringide kaudu**.
- Samas kinnitavad kaks vastanut, et **lapsi ei ole kaasatud**: „KOV ei ole lapsi otsustusprotsessi kaasanud“.
- Omavalitsustele 2006 aastal läbiviidud küsitluse kohaselt olid enamus vastanutest lapsi kaasanud õpilas- ja lasteorganisatsioonide kaudu (85%), aga ka individuaalselt laste poole pöördudes (76%), perede kaudu laste kaasamist on kasutanud 58 % vastanutest. Ära märkimist leidsid ka avatud noortekeskused ja spordiorganisatsioonid/klubid. Paraku tuleb tõdeda, et eelnimetatud meetodide kasutamine on laste ja noorte kaasamisel vähenenud.

1.5. Algatus laste ja noorte kaasamiseks

Joonis 1.5.

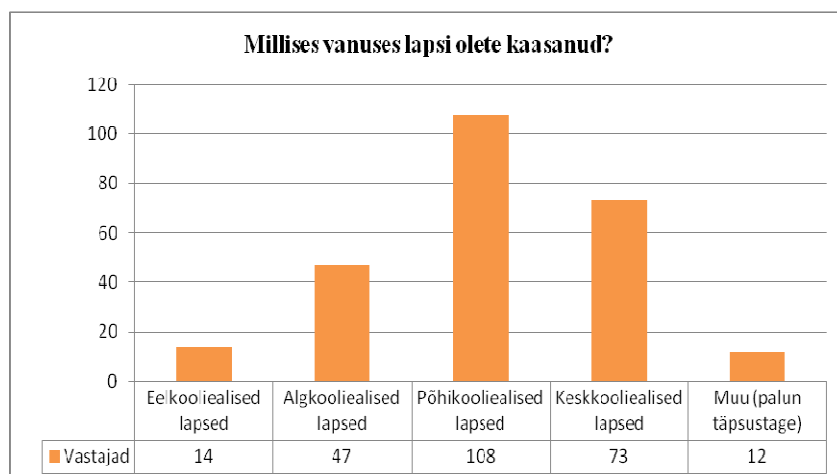
- Küsimusele „Kelle poolt on tulnud algatus laste kaasamiseks?“ oli vastajatel (115) võimalik valida mitu eelistust, kokku vastuseid 222.
- Üle pooltel (69) juhtudel on algatus laste kaasamiseks tulnud **omavalitsuse** poolt, ning pea sama paljudel juhtudel (67) **laste ja noorte** endi poolt. Hea meel on tõdeda, et pea pooltel (54) kordadel on tegu **ühise algatusega**. Taaskord sarnaselt küsimusega 1.3. ja 1.4. on kõige väiksem (15) **lastevanemate** aktiivsus laste kaasamise algatamiseks.

- Omavalitsustele 2006 aastal läbiviidud küsitluse kohaselt oli algatus laste kaasamiseks enamasti tulnud nii omavalitsuse initsiatiivina kui ka ühise algatusena. Laste poolt tulnud algatust märkisid ära pooled vastanud omavalitsustest. Seega on tendentsid jäänud üldjoontes samaks, positiivsena saab välja tuua laste ja noorte aktiveerumise.
- Täpsustavalt mainiti algatajana peamiselt **kooli**: „*koolis, nt huvijuhi poolt*“, üks vastaja ka **lasteaeda**.
- Võrdselt kooliga tuuakse esile **noortekeskuse** aktiivsust laste kaasamise algatajana.
- Ühel korral on tulnud algatus **koguduselt ja kultuurimajalt**.
- Sarnaselt küsimusega 1.1. kinnitavad mitmed vastajad, et laste kaasamise algatamine on tihti **juhuslik**: „*vastavalt vajadusele*“; „*oli viimati projektipõhine tegevus*“.
- Samas kinnitavad taaskord mõned vastajad, et laste kaasamist **ei ole keegi algatanud**.

Hea praktika:

- Alagatus laste kaasamiseks on tulnud Meremäe **ettevõtjate** poolt.

1.6. Kaasatud laste ja noorte vanus

Joonis 1.6.

- Küsimusele „*Millises vanuses lapsi olete kaasanud?*“ oli vastajatel (115) võimalik valida mitu eelistust, kokku vastuseid 254.
- **Enamik** omavalitsustest (108) kaasab **põhikooliealisi lapsi**. Kaks kolmandikku (73) uuringus osalenud omavalitsusi kaasab **keskkooliealisi lapsi**. Hea meel on tõdeda, et peaaegu **pooled** KOV'id (47) kaasavad ka **algkooliealisi lapsi**.
- Mitu vastajat kinnitas, et kaasatakse vallas elavaid **lapsi sõltumata vanusest**: „*vastavalt tegevusele erinevas vanuses lapsed*“.
- Vastajad rõhutavad, et kaasatakse **noori**: „*kohapeal elavad noored*“; „*noored kes käivad noortekeskuses*“.
- Omavalitsused kaasavad ka **kutse- ja üliõpilasi**: „*Täiskasvanud noored, kutsekoolis õppivad, põhiliselt 18-24a*“.
- Samas kinnitavad mõned vastajad taas, et **lapsi ei ole kaasatud**.
- Omavalitsustele 2006 aastal läbiviidud küsitluse kohaselt olid omavalitsused küsinud arvamusi kohaliku elu korraldamises nii eelkooliealistelt lastelt, kui ka põhikooli- ja gümnaasiumiealistelt lastelt ja noorukitelt.

1.7. Lapsed ja omavalitsuse arengukavad

- Küsimusele “Kas olete kaasanud lapsi omavalitsuse arengukavade koostamisesse?” vastanutest (115) kinnitavad ainult **12,2%** vastanud KOV’idest kaasab lapsi **alati** omavalitsuse arengukavade koostamisesse.

Joonis 1.7.

- **Hea praktikaga** on teistele eeskujuks järgmised omavalitsusüksused: **Ridala vald, Hanila vald, Paikuse vald, Jõgeva vald, Ambla vald, Rõuge vald, Tarvastu vald, Sõmerpalu vald, Väätsa vald, Padise vald, Põltsamaa vald, Imavere vald ja Ridala vald.**
- Huvitava tähelepanekuna saab nentida, et valdavas enamikus eelnevalt nimetatud omavalitsustes toimub laste kaasamine ainult või muuhulgas **ühise algatusena**.
- Vastajatest **47%** kaasab **mõnikord** lapsi omavalitsuse arengukavade koostamisesse.
- Paraku tuleb nentida, et tervelt **40,9%** vastanud omavalitsustest ei kaasa lapsi ja noori **mitte kunagi** arengukavade koostamise aruteludesse. Samas Euroopa kohaliku omavalitsuse harta artikkel 5 kohaselt ei saa kohaliku omavalitsuse võimupiirides teha muudatusi ilma kõnealuse kohaliku kogukonnaga enne nõu pidamata.

1.8. Arengukavade täiendamise protsessi kaasamise viisid

- Vastajatele ei olnud küsimuse “Kui olete kaasanud lapsi omavalitsuse iga-aastaste arengukavade ülevaatamise ja täiendamise protsessi, kirjeldage palun mil viisil olete seda teinud” puhul valikuvariante ette antud, seega kirjeldas iga vastaja individuaalselt, kas ja mil viisil on lapsi ja noori iga-aastaste arengukavade ülevaatamise ja täiendamise protsessi kaasatud.
- **Üle pooled** omavalitsused kinnitavad, et nad **ei ole** lapsi arengukavade ülevaatamise ja täiendamise protsessi **kaasanud**, või nad ei ole teinud seda iga-aastaselt: „Ei ole kaasanud lapsi iga-aastaste arengukavade vaatamise ja täiendamise protsessi“. Antud vastus kinnitab küsimuse 1.7. vastust, mille kohaselt 40,9% vastanud omavalitsustest ei kaasa lapsi ja noori **mitte kunagi** arengukavade koostamise aruteludesse
- **Mitmed** vastajad rõhutavad, et **kõigile on võimalus antud**, kuna arengukavade muutmine on **avalik protsess**: „Kuna arengukava avaldatakse valla lehes ja valla kodulehel, siis kõigil on võimalus oma arvamust avaldada, sh lastel ja noortel, kui nad seda soovivad“; „Tagatakse avalik teavitus arengukava muudatustest ehk sinna ettepanekute tegemise võimalustest“, „Me oleme kodulehele välja pannud arengukava täiendamise. Kõik

kodanikud, kes soovivad ettepanekuid teha (vanusest sõltumata) saavad seda teha. Aga konkreetselt ei ole lastelt küsinud omavalitsuse arengukava kohta“; „avalik ettepanekute võimalus“.

- *Kaasamine toimub ennekõike **noortekeskuste** tegevuse planeerimise osas: „Lapsi ja noori on kaasatud nt noortekeskuse aastase tegevusplaani koostamisse ja välja töötamisse“, ning noortekeskuste kaudu arengukavade täiendamiseks: „Läbi noortekeskuse ja noorteühenduse tegevuste kaudu“, „esitatud küsimused läbi kooli personali ja noortekeskuse“.*
- *Mitmed omavalitsused kaasavad lapsi ja noori **noorsootöö arengukava** ülevaatamisesse: „noorsootöö arengukava ülevaatamise ja täiendamise protsessis küsitluse läbi“, „noorsootöö arengukava koostamine koos noortega“, „Õpilasesindustega koostöös oleme eraldi välja töötanud noorsootöö arengukava ning osa sellest kajastub valla arengukavas. Kogu valla arengukava ülevaatamisel on neil võimalus kaassa rääkida, kuid koosolekutel noored ei ole osalenud“.*
- *Samuti tuuakse näitena **kooli arengukavadesse** kaasamine: „Koolide arengukavade uuendamisel ja ülevaatamisel kooskõlastatakse need õpilasomavalitsusega“, „kooli arengukava saavad noored kommenteerida“.*
- *Samas tunnistab mitu vastajat, et **kohalikud elanikud on passiivsed**: „Ei ole, poliitiliselt aktiivseid noori ei ole. Lastele pakub huvi rohkem kultuur ja huvialaringid“, „Arengukavade muutmine on avalik protsess, kus kõigi ettepanekud on teretulnud. Kahjuks peab tõdema, et kaasamõtlemine on ühtmoodi passiivne nii täiskasvanute kui ka laste hulgas“.*
- *Aktiivse osalusvormina mainib mitu vastajat **noortevolikogusid**: „põhiliselt kaasatud noortevolikogu“, „Viljandi Noorte Volikogu kaudu“, „Noortevolikogu koosolekutel, ürituse lõppedes koogi/kringi söömisel vestlusringis.“*
- *Laste kaasamise meetoditena on kõige rohkem esindatud **arutelud, ümarlauad, ajurünnakud, koosolekud**: „peeti lastega üks koosolek ja arutati valla tulevikku puudutavaid küsimusi“, „noored on osalenud ümarlaudadel ja komisjoni töödes.“, „kutsunud osalema töökoosolekutele“, „noorte koosolekute kokku kutsumine“, „kutsunud osalema avalikul arutelul, läbi ühiskonnaõpetuse tundide“.*

Head praktikad:

- **Mõisaküla linn:** *„Noored on kaasatud noorsootöö arengukavasse, kus toimub arutelud noortega ja osaluskohvik, mida viib läbi linna noortejuht“;*
- **Põlva linn:** *„Põlva linna noortekomisjoni kaudu“;*
- **Aseri vald:** *„Vanemate klasside õpilased käivad tutvumas omavalitsuse tööga ja kohtuvad vallavanemaga“;*
- **Narva linn:** *„Oleme kaasanud lapsi arengukava koostamise protsessi - korraldasime eraldi kohtumist, kus oleme arutlenud noorte ettepanekuid ja märkusi“;*
- **Kanepi vald:** *„On kaasatud noortevolikogu, kes on osalenud volikogu istungitel“;*
- **Kullamaa vald:** *„Noorte tegevusplaanide- ja spordirajatiste, samuti kultuurimälestiste kujundamisel“;*
- **Valga linn:** *„Lapsed ja õpilased on kaasatud noortevolikogu kaudu arengukava tööriühmadesse“;*
- **Rõuge vald:** *„Läbi noortevolikogu tegevus, nende koosolekud toimuvad iga kuu. Vallavanem tutvustab igal sügisel arengukava muudatusi enne selle vastuvõtmist volikogus oktoobris. Noorsootöö arengukava koostamisel on lapsed ja noored olnud aktiivsed osalejad“;*

- **Meremäe vald:** „Uus AK tehti Meremäele 2012 a. siis kaasati noori töörühmadesse, kus arutleti noorte osa valla arengutest“;
- **Otepää vald:** „Käesoleval aastal kaasasime Otepää valla arengukava 2012-2020 noorsootöö tegevuskava arutelul noortevolikogu liikmed ja gümnaasiumi õpilasesinduse liikmed“;
- **Haljala vald:** „Noortevolikogu liikmed saavad osavõtta ka komisjonide töödes, mis omakorda vaatavad üle arengukava“;
- **Kohtla vald:** „Tutvustasime kehtivat arengukava ja selle tegevuskava, kuulasime arvamusi ja ootasime ettepanekuid arengukava tegevuskava täiendamiseks. Tutvustasime valla eelarvet“;
- **Räpina vald:** „Omavalitsuse arengukava täiendamise puhul on toimunud avalikud koosolekud valla suuremates tõmbekeskustes, koosolekutel on osalenud ka noori“;
- **Mõisaküla linn:** „Projekti raames tehtud ümarlaud, kus noored panid kirja neid huvitavad teemad, probleemid, võimalikud lahendused, mille tulemusi ja mõtteid kasutati Mõisaküla noortetöö arengukava koostamisel“.

1.9. Kaasamise meetodite sobivuse välja selgitamine

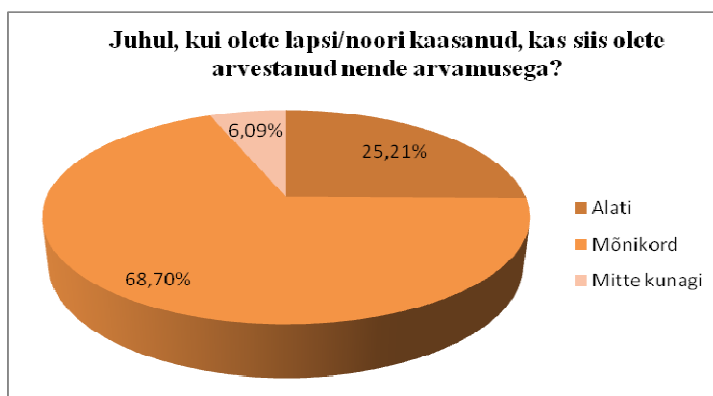
- Vastajatele ei olnud küsimuse „Kui olete lastelt küsinud tagasisidet/arvamust kaasamise meetodite sobivusest, kirjeldage palun mil viisil olete seda teinud“ puhul valikuvariante ette antud, seega kirjeldas iga vastaja individuaalselt, kas ja mil viisil on küsitud lastelt tagasisidet/arvamust kaasamise meetodite sobivusest.
- **Peeaeu pooled** omavalitsustest **ei ole küsinud** laste arvamust kaasamise meetodite sobivusest: „Me pole küsinud arvamust kaasamise meetodite sobivusest“, „Pole küsinud kuid linna noortekomisjonil on selline arutelu planeeritud 2013.a kevadesse“.
- **Neljandik** vastanutest on kasutanud tagasiside saamiseks **ankeete**: „oleme koostanud küsitlusankeedi tagasiside saamiseks laste huvide kohta“, „ankeet kas paberkandjal või elektroonselt“. Mitmed omavalitsused edastavad küsimustikud **interneti** teel: „Lastele ja noortele on sobinud interneti võimalusi kasutades tagasisidet enam anda“.
- **Samal määral** saadakse tagasisidet **noortega kohtumistel**: „ühised vestlused“, „avalik arutelu“, „ajurünnakud, rühmatööd“; „Vestlustes eelkõige, mis motiveeriks osalema, miks ei osale, miks ei viitsi. Mida saame meie teha teie kaasamiseks?“. Lastele ja noorte seisukohti esindab mitmes omavalitsuses **noortevolikogu**: „Noortevolikogus toimunud arutelud, küsimustik iga 2 aasta tagant“.
- Lastele ja noorte seisukohti kogutakse tihti **kooli** kui ka **noortekeskuste** kaudu: „Nt kooli huvijuht analüüsib antud teemat õpilasesinduse liikmetega“; „küsitlused raikküla valla Avatud Noortekeskust külastavate lastele/noortele“.

Head praktikad:

- **Meremäe vald:** „Noortekeskuse ja noorsootöötaja kaasabil on saadud teadmised kaasamise kõige tõhusamatest meetoditest“;
- **Toila vald:** „Nii noortekeskus kui kov'i haldusalas tegutsev gümnaasium on tegelenud järjepidevalt noorte kaasamisega, küsides eelnevalt, millisel viisil nad sooviksid panustada, kas sooviksid arvamust avaldada atutelude, koosolekute käigus, kirjalikul teel, küsimuste vastamise näol vm.“;
- **Kuressaare linn:** „Küsitlused. Nt Noorsootöö kvaliteedi hindamise programmi küsitluse raames. Samuti on noored ise analüüsinud, mida nad tahaksid teha. On olnud noortelt noortele lähenemine“;

- **Otepää vald:** „Oleme arutanud suusõnaliselt noortevolikoguga seda teemat mitmel korral ning oleme juba leidnud mitmeid häid uusi ideid noorte otsustusprotsessidesse kaasamise jaoks“;
- **Viimsi vald:** „Viimsi vald viis läbi noorsootöö kvaliteedi hindamise 2012.a. siis toimusid üle-vallalised küsitlused ja vestlused“.
- **Türi vald:** „Noorte soove ja arvamusi arvestatakse kõikidel võimalikel määradel. Noored annavad ise tagasisidet, mis viisil nendeni jõuab kõige paremini informatsiooni, mil viisil on nad paremini kaasatud jne.“
- **Järva-Jaani vald:** „Noori ühendab vallas Noorteklubi, kes esindab kõiki noori suhtluses KOViga ja tema seisukohti alati ka küsitakse“
- **Räpina vald:** „Regulaarsed on kohtumised õpilasesindusega, sellega on noored rahul. Samuti kaasatakse valla mainesiundmuste korraldamistesse valla noori - kes tulevad meelsasti kaasa“.

1.10. Laste ja noorte arvamusega arvestamine

Joonis 1.8.

- Küsimusele „Juhul, kui olete lapsi/noori kaasanud, kas siis olete arvestanud nende arvamusega?“ vastanud (115) omavalitsustest **25,2%** kinnitavad, et juhul, kui nad on lapsi/noori kaasanud, siis nad on **alati** ka arvestanud nende arvamusega. Eelnevat kinnitavad järgmised omavalitsusüksused: **Mõisaküla vald, Toila vald, Vastseliina vald, Kõrgessaare vald, Taebla vald, Tartu linn, Rõuge vald, Sõmerpalu vald, Kaiu vald, Otepää vald, Tarvastu vald, Lasva vald, Illuka vald, Kuusalu vald, Vastse-Kuuste vald, Kadrina vald, Koeru vald, Kanepi vald, Vändra vald, Orava vald, Sangaste vald, Kõlleste vald, Ridala vald, Järva-Jaani vald, Orusaare vald, Räpina vald, Kiviõli linn.**
- **Mõnikord** arvestab laste ja noorte arvamust **68,7%** vastanud omavalitsustest.
- Samas kinnitavad **7** omavalitsust 115-st (6,1%), et nad ei ole **mitte kunagi** lapsi ja noori kaasates nende arvamust arvestanud.

1.11. Laste tagasiside arvestamise viisid

- Vastajatele ei olnud küsimuse „Kui olete lastelt saadud tagasisidet edaspidises töös arvestanud, kirjeldage palun mil viisil olete seda teinud“ puhul valikuvариante ette antud, seega kirjeldas iga vastaja individuaalselt, mil viisil on ta lastelt ja noortelt saadud tagasisidet edaspidises töös arvestanud.

- Vastajad tõdevad, et alati ei ole võimalik kõikide ettepanekutega arvestada, ning neid arvestatakse enamasti **võimaluste piires**: „Oleme ikka püüdnud neid ettepanekuid arvestada, mida on olnud võimalik arvestada.“; „Oleme arvestanud nende arvamusega erinevate küsimuste korral- näiteks kuhu ehitada rulaväljak, millisel ajal peaks noortemaja avatud olema jne. Kui see on sobilik ja võimalik, siis nii just tehaksegi.“
- Mitmed vastajad kinnitavad, et arvestavad laste tagasisidet ennekõike **laste vaba ajaga** seoses: „Oleme läbi viinud laste poolt soovitud üritusi“, „lastelaagrite korraldamisel arvestame laste soove ja ettepanekuid ekskursioonide sihtkoha jms üle“, ning ennekõike **huvihariduse** osas: „nt. külakeskustes on tegutsemas huviringid, mida lapsed on soovinud; korraldatud on bussiliiklust, mis võimaldab lastel huviringides käimist peale kooli.“; „2011 valmis noortele mõeldud käsitöömaja (keraamika, puutöökoda, kunstiruum),“; „Huvitegevuste planeerimisel, erinevate tegevute korraldamisel, järgmise aasta plaanide tegemisel.“. Samuti mainitakse **õpilasmalevate** korraldamist: „õpilasmalevate töö korraldusest, samuti kodutütred ja noorkotkad-nende laagrite korraldamine, transport“.
- Mitu vastajat kinnitab, et lastelt saadud tagasisidet on arvestatud **arengukavade koostamisel**: „arvestanud strateegilisel ja lühiajalisel planeerimisel valdkondlikes arengukavades“; „lastelt saadud tagasiside oli mõnes osas arvestatud kultuuri ja spordi arengukava koostamisel.“, „arengukava muutmisel on laste ja noorte huvidest lähtuval muudatusi tehtud“, „oleme täiendanud koolide arengukavasid lastelt tulnud ettepanekutega“, „Lastele vajalikud ideed on kajastatud hiljem valla arengu- ja tegevuskavas, kasutatud noortekeskuste töö kvaliteetsemaks muutmisel, kirjutatud projekte.“
- Lastelt on saadud ideid ka uuteks **investeeringuteks**: „kavandanud ehitusi nt skatepark“. **Hea praktika Mõisaküla linnalt**: „Kui on võimalus esitada mingi projekt, siis uurin noorte käest, mida nemad ootavad/vajavad. Näiteks soovisid nad poksivarustust ja kui me need saime soetatud, kujunes sellest välja poksiring. Kõige enam ongi projektide kaudu arvestatud noorte vajadusi – kossuplatsi renoveerimine, noortetoale erineva inventari soetamine (piljand, õhuhoki, lauajalgpall)“
- Hea meel on tõdeda, et **planeeringute koostamisel** kaasatakse vahel ka **lasteaialapsi**. **Hea praktika Tahkuranna vallast**: „Lasteaia kõrval asuva ala planeerimisel külakeskuse alaks on küsitud lasteaialaste arvamust. Kuna laste soovid on üsna utoopilised, siis pigem on kuulatud, millised on laste vajadused ja harjumused ning seejärel on neid arvestades ka planeeritud“.
- Mõnes omavalitsusüksuses on lastel ja noortel võimalus kaasa lüüa **volikogu töös**: **Hea praktika Kõue vallast**: „Noorte esindaja kuulub volikogu haridus- ja kultuurikomisjoni ja selle komisjoni ettepanekuid arvestatakse töös“. Samuti mainitakse **noortevolikogude** rolli: „Meil oli aastaid väga hea koostöö Noortevolikoguga, nemad olid kursis kõikide põhiküsimustega. Hetkel on koostöö minimaalne, oleme alustamas uute noortega, kes vajavad pisut aega sisseelamiseks. Vestlused, kuidas kooostöö võiks toimida on alanud.“
- Samas tõdeb taaskord mitu vastajat, et **lapsi ei ole kaasatud ja/või tagasisidet ei ole saadud**: „pole kaasanud, seega pole saanud ka tagasisidet“; „tagasisidet ei ole küsitud“.

Head praktikad:

- **Põlva linn**: „Ettepanekuid on arvestatud kui need on olnud reaalsed, on ka ebareaalsete ettepanekuid kuidas siis on linna ülesanne selgitada ja juhtida mõtlema tegelikele võimalustele. Näiteks on kaasatud lapsi uue noortekeskuse planeerimisse, on arvestatud

nende ideede ja mõtetega, samuti mängu- ja spordiväljakute ehitamisel, kultuuriürituste planeerimisel”;

- **Toila vald:** „Kui laps-noor või noorterühm teeb ettepaneku võetakse seda alati tõsiselt ja üheskoos arutatakse erinevid viise kuidas nende soove realiseerida.“
- **Viljandi linn:** „2010. aastal osales Viljandi noorsootöö kvaliteedi hindamise protsessis, kus tööruhma kuulusid noored ja hindamisprotsessi käigus sai palju suheldud noortega. Selle tulemusena on linnaruumis toimunud nii mõnedki muudatused tänu noorte arvamusele ja aktiivsele kaasalöömisele“.
- **Paikuse vald:** „näiteks noorte algatusest kasvas välja rambiväljaku ja võrkpalliplatsi ehitamine, noorteprojektides osalemine, huviringide loomine koolis, huvikooli uute erialade loomine (multimeedia)“
- **Anija vald:** „Mõned lastelt/noortelt saadud ettepanekud on arengukava, tegevuskava või järgneva eelarveaasta tegemiste koostamises arvestatavad.“
- **Kuressaare linn:** „Skateparki atraktsioonide kavandamisel ja skateparki rekonstreerimisel sai noorte arvamusega arvestatud. Noored korraldasid kinoküsitluse ning heade asjade kokkulangemisel ongi kinoelu aktiivsemaks muutunud (Suvekino, Teaterkino)“
- **Otepää linn:** „Otseselt Otepää valla arengukava 2012-2020 noorsootöö tegevuskava koostamisel arvestasime kõikide noorte endi poolt välja käidud ideedega“
- **Väätsa vald:** „On algatatud noortevolikogu, toimuvad regulaarsed arutelud kooli õpilasesindusega, rajatud on noortele sobilikke rekreatsiooniobjekte, noored on korraldanud vallarahvale suunatud üritusi etc“
- **Vastse-Kuuste vald:** „Lapsed soovivad mitmekülgseid võimalusi just eelkõige vaba-aja sisutamiseks, seda ka suveperioodil. Sellest lähtuvalt korraldatakse meil traditsiooniliselt suvel õpilasmalevat kohalikele lastele ja spordilaagreid. Kooli juures on võimalus tegeleda huviringides tasuta“
- **Sauga vald:** „Noortelt saadud tagasiside aitab kaasa järgnevate ürituste korraldamisel. On teadmine, et noored soovivad korraldamisprotsessis osaleda ning see teadmine aitab luua järgnevate sündmuste, tegevuste läbi viimiseks meeskonda.“
- **Väike-Maarja vald:** „noorte soovile vastu tulles, on noortepidudel nüüd alati noortekohvik“
- **Räpina vald:** „Lastelt ja noortelt on tulnud erinevaid ettepanekuid vaba aja sisustamise mitmekesistamiseks - nii on sündinud üpris mitu objekti, nt Räpina skatepark, samuti (küla eestvedamisel) Leevaku ja Naha küla võrkpalliväljakud, Linte jalgpalliplats, kergliiklustee jm. Koostöös ja toetusel on toimunud iga-aastased maakondlikud sõbrapäevapeod. Arutatud on kooli siseküsimusi, koolivägivallaga seonduvat jne“.

1.12. Laste rahulolu küsitluse viisid edastatud arvamuste ja ideede arvesse võtmisest

- Vastajatele ei olnud küsimuse „Kui olete lastelt küsinud tagasisidet/rahulolu nende poolt edastatud arvamuste ja ideede arvesse võtmisest, palun kirjeldage mil viisil olete seda teinud“ puhul valikuvariante ette antud, seega kirjeldas iga vastaja individuaalselt, mil viisil ta on küsinud lastelt ja noortelt tagasisidet nende poolt edastatud arvamuste ja ideede arvesse võtmisest.
- **Enam kui kolmandik** vastajatest kinnitab, et nad **ei ole** lastelt ja noortelt **tagasisidet küsinud:** „eraldi rahulolu ei ole muudatuste kohta küsinud“; „Vallavalitsusel ei ole kahjuks võimalik tegeleda nii spetsiifiliste rahulolu-uuringutega, puudutagu see siis lapsi või nt pensionäre“.

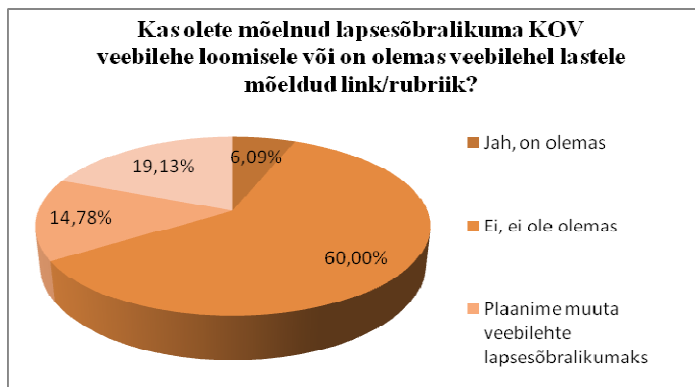
- **Üle neljandiku** vastanud omavalitsustest on saanud tagasisidet **otsese suhtluse** käigus: „tagasisidet on saadud peamiselt suuliselt vesteldes lastega“, „Tagasiside käib tavaliselt igapäevase suhtluse käigus, pärast koolitusi-kohtumisi ka sageli ankeetküsitluse teel. Noortel on alati võimalus pöörduda noorsootöötaja, kooli juhtkonna ja huvijuhi juurde ettepanekute tegemiseks, oma arvamuse avaldamiseks.“; „vestlused lasterühmadega, noortega“; „ümarlauana, otsene kontakt tagasiside“.
- **Seitsmendik** vastajatest kasutab **ankeete ja küsitlusi** laste rahulolu selgitamiseks: „tagasisidelehed, küsimustikud“.
- Mitmed vastajad tõdevad, et rahulolu näitab **huviringidest** osavõtt: „tagasisidet saab huviringide aktiivsusest – osalemisest näha“; „rahulolu näitab üritustest/laagritest osavõtt“.
- Küsitlusi viiakse läbi nii **koolides kui noortekeskuste** kaudu: „Läbi noortejuhi, kes viib läbi tagasiside uuringuid, kuulab uusi ettepanekuid ning edastab selle info KOV-le“; „Sündmustel, noortele suunatud tegevustes osalenud noortelt saame tagasisidet noortekeskuse kaudu, samuti noorteorganisatsioonide ja ka lastevanemate kaudu.“
- Samuti toimub mõnes omavalitsuses tagasisidestamine läbi **noortevolikogu**: „noortevolikogu ja õpilasomavalitsuse koosolekutel toimunud arutelud“.
- Kaks vastajat toob näitena **noorsootöö kvaliteedi hindamise**.

Head praktikad:

- **Põlva linn:** „Koolis korraldatakse ettevõtmist „Suud puhtaks“, kus lapsed saavad kirjeldada, mis neile meeldib ja mis vajab parendamist. Nii saab koolikeskkond kui koolipidaja teada, mis hästi ja mis vajab arendamist.“
- **Viimsi vald:** „Rahuloluküsitlused on pidevalt toimunud koolides ja noortekeskustes ning vastavalt võimalustele on noorte arvamust arvestatud. (Näiteks koolitoitlustaja valikul, terviseradade teemal, skatepargi rajamisel)“
- **Sõmerpalu vald:** „Kuna on loodud noortevolikogu, siis enne üritust arutame mis ja kuidas võiks olla. Kutsun noori appi seda ka korraldama“
- **Ridala vald:** „Ühised tegemised läbi projektide- mänguväljaku taastamine koos lastega“.

1.13. Omavalitsuste veebilehtede lapsesõbralikkus

- Küsimusele „Kas olete mõelnud lapsesõbralikuma KOV veebilehe loomisele või on olemas veebilehel lastele mõeldud link/rubriik“ vastanud (115) omavalitsustest **60%** kinnitavad, et neil ei **ole olemas** veebilehel lastele mõeldud linki, ning nad ei ole mõelnud lapsesõbralikuma KOV'i veebilehe loomisele.
- Ainult **6,1%** vastanutest kinnitas, et neil **on** KOV'i veebilehel **lastele mõeldud link**. Eeskuju saab võtta järgmistest omavalitsusüksustest: **Toila vald, Kunda linn, Väike-Maarja vald, Sangaste vald, Türi vald, Loksa vald**.

Joonis 1.9.

- Hea meel on tõdeda, et **14,8%** omavalitsustest plaanib muuta veebilehe lapsesõbralikumaks. Lubaduse lapsesõbralikuma kodulehe suunas liikuda on andnud: **Narva linn, Pühalepa vald, Vasalemma vald, Aseri vald, Tartu linn, Kuressaare linn, Valga linn, Sõmerpalu vald, Hanila vald, Taheva vald, Meremäe vald, Orava vald, Anija vald, Kohtla-Järve linn, Saarde vald ja Halinga vald.** On positiivne, et eelnimetatute seas on mitmed Eesti suured linnad.
- Mitmed vastajad viitavad **noortekeskuse koduleheküljele**: „hetkel leiavad noored põhilise info noortekeskuse kodulehe ja Facebook fännilehe kaudu“; „noortekeskusel on oma veebileht“; „olemas väga sõbralik noortekeskuse koduleht+valla FB kontakt“, ning **kooli koduleheküljele**: „interaktiivne kooli kodulehekülg“.
- Samuti mainitakse korduvalt **Facebook** kontot: „valla veebilehel eraldi facebook konto noortele“; „on lingid FB-s“; „On olemas facebookis oma grupp \"Mõisa noortekas\", kuhu kuuluvad kohalikud noored ja lapsevanemad, hetkel kokku ligikaudu 165 liiget.“
- Näitena tuuakse omavalitsuse kodulehel olevad **lingid ANK'idele, koolile, lasteaiale, hoolekandele**.
- Mitmed vastajad kinnitavad, et nad **ei ole senini sellele mõelnud**. Positiivne on asjaolu, et üks vastanu sai **innustust** käesolevast küsimustikust: „Ei ole sellest aspektist kodulehte analüüsinud, nüüd aga teeme seda“.

Hea praktika:

- **Pajusi vald**: „kodulehel viide „Kasulikku ja õpetlikku” suunatud lastele“.
- **Rõuge vald**: „Meil on olemas eraldi lastele ja noortele infot edastav koduleht www.noorteklubi.ee, mida haldavad omavalitsuse noorsootöötajad.“.
- **Otepää vald**: „On olemas Otepää valla Avatud Noortekeskuse veebileht, kus on üleval noori puudutav avalik teave. Link sellele lehele on olemas valla kodulehel“.
- **Põlva linn**: „on olemas laste- ja noorterubriik, kuid see on ümberkujundamisel“.

1.14. Eelistatud infokanalid ja info jagamise viisid laste ja noortega suhtlemiseks

- Vastajatele ei olnud küsimuse „Milliseid infokanaleid kasutate noortega suhtlemiseks ja neile info jagamiseks?“ puhul valikuvariante ette antud, seega kirjeldas iga vastaja individuaalselt, mis infokanaleid ta laste ja noortega suhtlemiseks ja info jagamiseks kasutab.

- Alljärgnevalt on reastatud info jagamise kanalid ja viisid vastavalt omavalitsuste eelistuste pingereale:

Esimene grupp:

- **Facebook** (sh noortekeskuste, kooli, noortevolikogu, valla);
- **Kool** (sh kooli infotahvel, kooliraadio, koolileht, e-kool, koolide veebilehed, kooli infokanalid, kooli FB, m-klassijuhataja, klassijuhatajate kaudu);
- **KOV'i veebileht**;
- **Kohalik ajaleht**;
- **Noortekeskus** (sh noortekeskuse veebileht; noortekeskuse kanalid, noortekeskuse facebook; noortekeskuse blogilehekül, stendid noortekeskuses)

Teine grupp, mille kanaleid mainiti kordades vähem:

- **Otsene suhtlus** (suuline info, vestlused, näost-näku suhtlus);
- **Kuulutused teadetahvritel** (plakatid, kuulutused stendidel). Samas mitu vastajat kinnitas, et seinalehti ja infotahvleid loetakse väga vähe;
- **E-maild** (sh meililistid);
- **Internetikeskkond**;
- **Huvi- ja spordiringid** (sh spordihoone, spordiklubi, huvikeskus, klubi);
- **Lasteaed**;
- **Laste ja noorte organisatsioonid** (noortega tegelevad asutused ja organisatsioonid, ühendused, noorelt noorele);
- **Telefonivestlused**;
- **Noortevolikogu**.

Kolmas grupp moodustub info jagamise kanalitest ja viisidest, mis olid märgitud vähemalt ühel korral:

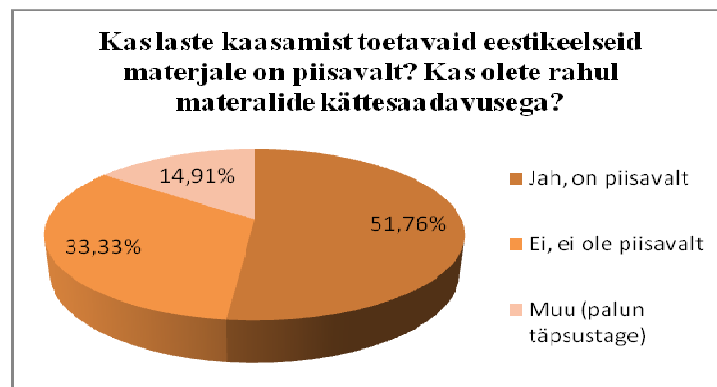
- kohalik raadio, infotunnid, nimelised kutsed, paberkandjal, ankeedid, maakonnaleht, noorsootöötaja, külaseltsid, päevakeskused, lastetuba, noortel on oma blogi <http://meienoored.wordpress.com/>, noorteleht www.lasvanoored.ee, poodide ukseid, avalikud koosolekud, võtmeisikust noortele otsepostitused, koosolekud, raamatukogu, külavanemate kaudu, rahvamaja töötajate kaudu, Harku valla Lastekaitse Ühingu koduleht, Läänemaa noorteportaal, kodukülastused, lapsevanemad.
- Üks omavalitsus kinnitas, et omavalitsusel **eraldi lastele suunatud infokanalid puuduvad**.

Head praktikad:

- **Rõuge vald:** noorte infolist, noortekeskuse ja noorteklubi Facebooki leht ja grupid, valla infoleht, kooli infominutid, noortekeskuste ja tubade töötajad ja hoonetes asuvad stendid.
- **Toila vald:** Kasutatakse nii tavapäraseid sidevahendeid (telefon – e-post), sotsiaalmeediavõrgustikke, plakateid, kuulutusi, kooliraadiot, kodulehtesid - rohkem võiks olla näost näkku suhtlemist.
- **Narva linn:** Jagame infot noorsootööstuste, noorteühingute kaudu, linna noortevolikogu kaudu, mõnikord ka noorte esindajatega individuaalselt suheldes, ajalehtede ja raadio kaudu, samuti ka e-posti teel, interneti kaudu (noorteportaal, kohalike infoportaalide kaudu;

- **Põlva linn:** Linna facebook, e-kooli keskkond, linna koduleht ja Põlva Linna Teataja, Põlva Avatud Noortekeskuse msn ja facebook;
- **Vinni vald:** haridusasutuste ja noortetubade listid, avalik reklaam teadete tahvritel, valla ajaleht, noortetubades ja keskustes suhtlemine, Facebook jne, kontaktisikute kaudu info jagamine;
- **Paikuse vald:** valla ajaleht, läbi kooli ja lasteaia kodulehe, lasteasutuste siseseid infokanaleid kasutades (infotunnid, infolehed, jne) noortekeskuse koduleht, läbi õpilase omavalitsuse, info noorelt noorele;
- **Kõue vald:** noorteklubi esindajatega kohtumised, kaasatus volikogu komisjoni, valla infoleht ja koduleht, avalikud koosolekud;
- **Tartu linn:** Vestlused, loengud, listid, sotsiaalseadme kanalid, nt FBs eraldi grupid, infotahvlid, infotelekaad koolides, e-kool, portaal tartunooored.ee, infovoldikud;
- **Harku vald:** Noorsootöö keskuse koduleht, Facebook kanalid, Harku valla Lastekaitse Ühingu koduleht, koolide kodulehed;
- **Otepää vald:** valla kodulehe kül, Avatud Noortekeskuse kodulehe kül, Otepää Teataja, Facebooki "Talvepealinn Otepää" kodulehe kül;
- **Kohtla vald:** facebookis on Kohtla valla noored eraldi sõpruskond ja noorte meiliaadressid, küllavanemate kaudu ja noortekeskuse ja rahvamaja töötajate kaudu;
- **Sauga vald:** suhtlemiseks kasutame aktiivselt Sauga Avatud Noortekeskust, mis on parim viis otsekontakti loomiseks ja igapäevaseks suhtlemiseks. Samuti otsekontakt koolinoortega koolides, vallajärgitustel jne. Noortekeskusel on loodud Facebook'i konto;
- **Kaiu vald:** kooli ja lasteaia vahendusel, huvikooli vahendusel, erinevatel üritustel ja kokkusaamistel võimalus info jagamine ja vahetu suhtlemine, peredega suhtlemine.

1.15. Kaasamist toetavate eestikeelsete materjalide kättesaadavus

Joonis 1.10.

- Küsimusele „Kas laste kaasamist toetavaid eestikeelseid materjale on piisavalt? Kas olete rahul materjalide kättesaadavusega?“ vastanud (115) omavalitsustest veidi üle poole (**51,8%**) kinnitab, et laste kaasamist toetavaid materjale **on piisavalt**.
- Samas kolmandik (**33,3%**) tõdeb, et eestikeelseid materjale **ei ole piisavalt**.
- Mitmed vastajad **ei oska** antud küsimusele vastata (tihti seotud **ressursside puudusega**): „Ei oska hinnata, kas materjale on piisavalt või mitte (kuna pole piisavalt ajalisi ressursse, et antud valdkonnaga tegeleda“; „puudub vastava valdkonna spetsialist, kes antud infot nooretele enam jagaks“.

- Samuti **ei ole** mõned vastajad kõikide **võimalustega kursis**: „Pole kõikide võimalustega kursis“; „Vist ilmus noorte kaasamist käsitlev raamatuke, aga muidu ei ole piisavalt“; „kui ise ei otsi, siis meieni ei jõua“.
- Mõned vastajad kinnitavad, et **ei kasuta** kaasamist toetavaid **materjale**: „kaasamiseks pole vaja materjale vaid tahet“. Lisaks tahte olulisusele rõhutatakse ka **kogemusi**: „Teoreetiliselt võib ju palju materjali välja anda ja soovitada, reaalsuses ei pruugi need töötada. Tähtsam on praktika ja kogemused“.
- Samas leiab üks omavalitsus, et: „Lapsed on hõivatud seltskond, arvan, et see kaasamise jutt on natuke kallutatud“.

1.16. KOV'ide märkused ja ettepanekud kohalikul tasandil laste ja noorte kaasamise kohta

Käesolev küsimus oli esitatud avatud küsimusena, st küsimusele ei olnud erinevaid variante ette antud, vaid igal küsimustikule vastanud omavalitsuse esindajal oli võimalus kirja panna oma märkused ja ettepanekud, kuidas laste ja noorte osalemist ja kaasamist kohaliku omavalitsuse tasandil edendada.

Paljud vastajad soovisid avaldada oma arvamust laste ja noorte osalemise ja kaasamise teemal. Järgnevalt on teemade kaupa grupeeritud kohalike omavalitsuste ettepanekud (kursiivis, kirjaviis muutmata) laste ja noorte kaasamise ja osalemise edendamiseks.

ROHKEM RESSURSSSE:

- Igal KOV-il peab olema **noorsootöö spetsialist**, kes vahendab noortele infot ja korraldab nendega tegevusi (*“praegu on vallas töö noortega liidetud muude tööülesannetega, mis ei rahulda kumbagi osapoolt. Kahjuks ei võimalda finantsseisukord töötajat palgata”*);
- Väikeses omavalitsuses **puuduvad vahendid** ja võimalused noorte kaasamiseks. (*“väikesel KOV-il napib vahendeid eraldi lastekaitse ja lastega tegeleva ametniku omamiseks, riigiabi oleks siin teretulnud”*; *“Antud teema on väga oluline ja hea meelega lastekaitsetöötaja nimetatud valdkonnaga ka tegeleks, kui selleks jätkuvalt ajalist ressursi”*).

ROHKEM TEAVITUST:

- Laste **kaasamise võimalustest** peaks rohkem **informeerima volikogusid** (*“otsene noorte häälel ei kipu ametnikeni jõudma, põhjusel, et aega on vähe ja töökohustusi palju”*);
- Kohalikud omavalitsused vajaksid sel teemal **rohkem toetust ja nõustamist** (näiteks Vaivara omavalitsus alles alustab noorsootöö ja noorte kaasamisega ning vajab nõu);
- Rohkem võiks olla **koolitusi**, teabepäevi **noortega mitte igapäevaselt kokku puutuvatele inimestele** (volikogude liikmed, KOV-i ametnikud), kuidas nad saaks noori enda töösse kaasata - kuidas nendega suhelda;
- Rohkem **inspireerivad juhendmaterjale**;
- Rohkem võiks olla **trükiseid ja koondatud infot** aastate tegemiste lõikes;
- Värskendada ka **õpetajate** mälu, kuidas kasutada efektiivsemalt kaasamise meetodeid või neid üldse meelde tuletada, sest noored ei ole tulevik, noored on olevik. :)

- Vajalik oleks **omavalitsustele verstepostid**, mille järgi nad näevad, kus nad on ja kuhu neil on võimalik liikuda. Samuti peaks olema tegevuste kirjeldused, mis aitaksid järgmise verstepostini liikuda (*“võiks olla noortetöös välja töötatud mingisugusedki ühtsed nõuded. Hetkel teeb noortetööd iga omavalitsus nii kuidas oskab ja kui aktiivne inimene seda veab”*)

ROHKEM KOOSTÖÖD:

- Rohkem **koostööd lapsevanematega**. **Vanemate aktiveerimine**: *“Kaasata saab kergemini lapsi, kelle vanemad on aktiivsed (reeglina kaasneb vähehuvitatud lapsega muud probleemid ja ka mittekaasatav lapsevanem. Ehk perekonna eeskuju puudumine”*;
- KOV'il teha rohkem **koostööd lastega, kooliga**. Parima kaasamise tagab pidev koostöö ja **tugev võrgustik** - kool-kodu-KOV jt lastega tegelevad spetsialistid;
- Rohkem **koostööd lasteasutuste** vahel aitab kõige paremini neid kaasata - ühistegevustesse.
- Hea partner on avatud **noortekeskus** tublide juhendajatega;
- Kõige parem on kaasata noori koostöös kooli **õpilasesindusega**;
- Oluline on koostöö parendamine **noorteühendustega**.
- **Noored** võiksid ise ka olla **aktiivsemad**, oma ettepanekute ja ideedega (*“Õpilasesindus võiks tihedamalt KOV-iga suhelda. Suhtlemisvormiks võiks olla ümarlaud, millel osalejad saaksid välja tulla oma mõtete ja ideedega”*).

ROHKEM KAASAMIST JA JULGUSTAMIST:

- KOV'id peavad olema kaasamisel **aktiivsemad**, sest laste ja noorte kaasamine edendab kogukonna elu ja tugevdab kogukonnas **ühtekuuluvust**;
- Kindlasti võiks **kaasatus** olla **laialdasem** ja tõhusam;
- Kaasamise **regulaarsus ja süstemaatilisus** (*“luua toimiv struktuur, mis läbi aja loob harjumuse laste ja noorte arvamusega arvestamiseks”*);
- **Lapsi** tuleb **kuulata** ja **laste arvamusega** tuleks oluliselt **rohkem arvestada**, paraku täiskasvanute ratsionaalne mõtlemine ja pidev kiirustamine ei võimalda seda enamasti teha;
- Kuna **volikogu istungid** on avalikud, siis **julgustada** noort tulla kuulama.
- Soodustada **osaluskogude** tegevust. Kohalikul tasandil laste kaasamisele annab lisaväärtuse **noortevolikogu** (*“Noortevolikogu mõte on hea, ning algatusest haarasid ka meie valla aktiivsemad noored kohe kinni. Kui aga institutsioon sai moodustatud, vaibus tegevus veidi, kuna noored ise ei teadnud täpselt, mida nad tegema ning keda esinadama peavad. KOV ametnike juhendamisel saavad nad küll julgust ja veidi juhtnööre, kuid tegelikult võiks just Noortevolikogudele olla rohkem infot, kuidas oma organisatsiooni struktrueerida, kuidas tegevusvaldkondi määratleda jne.”*);
- Noored vajavad **juhendamist**, sest aktiivsus ja tahe osaleda ei teki iseenesest.

ROHKEM KASUTADA KAASAMISE ERINEVAID VIISE:

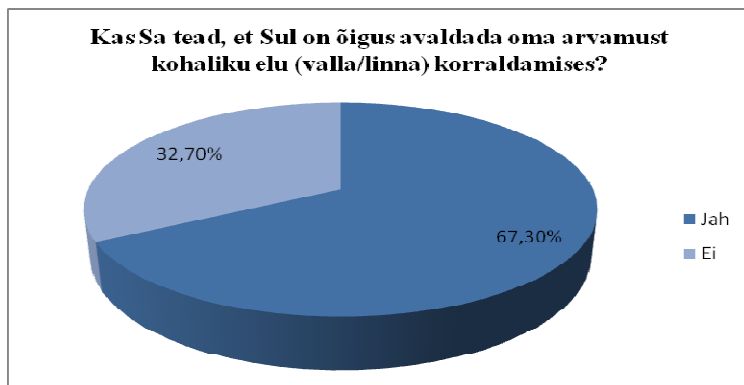
- Noored eelistavad **mitteformaalseid osalusvorme** nagu - osaluskohvikud, arutelud, vabad vestlused jne. Sellistele nagu koosolekud KOV esindajatega.
- Tuleb korraldada **debate** kaasates lapsi, KOV ja lastevanemaid.

- Anda **rohkem võimalusi**, et noored saaksid ome ettepanekuid välja öelda (*“vaja on juba maast-madalast julgustada lapsi oma arvamust välja ütleva, neid kaasama erinevatesse tegevustesse, õpetama olema aktiivsed ühiskonna liikmed. Lapsest tuleb lugu pidada”*).
- Lastele peab olema loodud võimalus **kohaliku arengukava** osas kaasa rääkida (*“kaasata ja selgitada lastele omavalitsuse arengukava ja selle täitmist ja seeläbi kaasata ka lapsi arengukava elluviimisel”*);
- Noorte kaasamine neid puudutavasse, nt **noorsootöö arengukava** väljatöötamisele, kaasamine kohalikul tasandil **komisjonide töösse**.
- Noorte **aktiivsem kaasamine** ürituste korraldamisel (*“laste arvamus tuleb hästi välja erinevate ühiste ürituste, ettevõtmiste kaudu- siis selgub, et kuidas midagi teha ja mis neile meeldib. Lihtsalt küsides nad tihti ei oskagi öelda, mida täpselt tahavad”*).
- Tuleb välja valida **infokanalid**, lähtuvalt laste eelistustest.

2. LAPSED JA NOORED OSALEJATENA

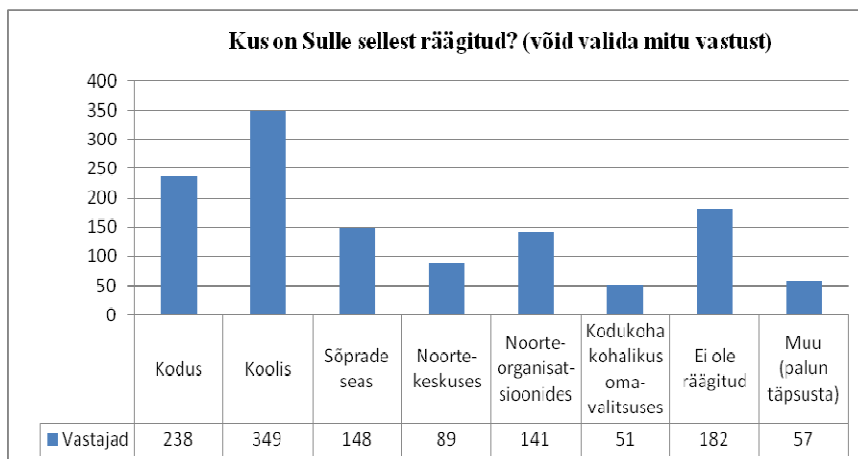
2.1. Laste ja noorte teadlikkus õigusest avaldada oma arvamust kohaliku elu (valla/linna) korraldamises

Joonis 2.1.

- Kokku vastas küsimusele “Kas Sa tead, et Sul on õigus avaldada oma arvamust kohaliku elu (valla/linna) korraldamises?” 688 vastajat, kellest **67,3% on teadlik** oma õigusest avaldada arvamust kohaliku elu korraldamises.
- Samas tervelt kolmandik (**32,7%**) vastajatest **ei ole** kohalikus elus kaasärääkimise õigusest **teadlik**. Näiteks üks Ida-Virumaa venekeelse kooli õpilane tõdes oma vastuses: „*ma ei teadnudki, et nende poole võib pöörduda*“.

2.2. Infokanalid ja –allikad

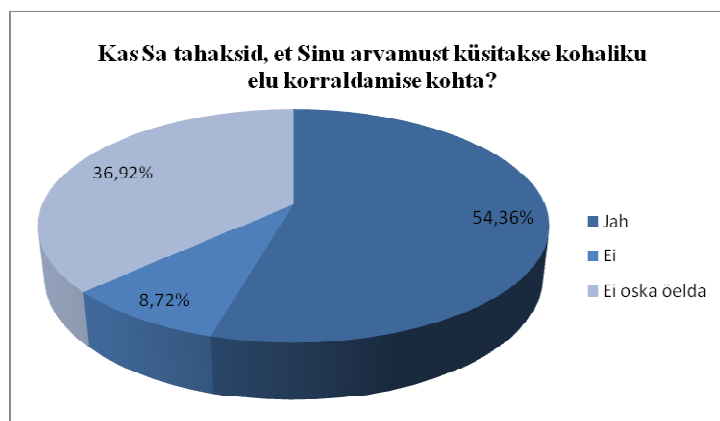

Joonis 2.2.

- Küsimusele “Kus on Sulle sellest räägitud?” oli vastajatel (688) võimalik valida mitu eelistust, kokku vastuseid 1255.
- Pooled** (349) vastanutest on **koolis** kuulnud oma õigusest avaldada arvamust kohaliku elu korraldamise kohta. Punktid 2.1 ja 2.2 kinnitavad taaskord, et lapse õigusi tervikuna on koolis vaja senisest enam käsitleda.
- Kodus** on antud teemast räägitud **ühel kolmandikul** (238) vastanutel: „*isa rääkis sellest kuu aega tagasi mulle*“, ning **sõpruskonnas** on teemat käsitletud **üle viiendiku** (148) vastantutest.

- **Noorteorganisatsioonidelt** või nende tegevustes osaledes on **viies** (141) vastanutest saanud teada lapse õigustest kohaliku elu osas arvamust avaldada (näitena toovad vastajad: *õpilasesindus, õpilasesindus, osaluskogu, noortekogu*), samuti kinnitab **veidi enam kui üheksandik** (89 vastajat) vastanutest, et on antud küsimuses teadmisi saanud **noortekeskusest**.
- Kodukoha **kohaliku omavalitsuse vähestele aktiivsusele** (või siis oskamatussele) teavitada lapsi ja noori oma õigustest avaldada arvamust kohaliku elu korraldamises viitab asjaolu, et ainult **51** küsimustikule vastanud last või noort mainis infokanalina KOV'i: „*Keegi vallast on käinud koolis rääkimas*“.
- Sarnaselt küsimusele 2.1 kinnitab **neljandik** (182) vastajatest, et antud teemast **ei ole keegi rääkinud**: „*ega väga sellest ei räägita*“. Samas mitmed lapsed ja noored kinnitavad, et nad **ise on teadmised omandanud**: „*ma olen sellest teadlik ise kuna sellised õigused ju kõigil peakski olema*“; „*ise tean et mul on õigus korraldada ja sellest osa võtta*“; „*olen lugenud*“; „*Ei ole otseselt räägitud, kuid keegi pole mul kunagi oma arvamuse avaldamist takistanud, lisaks erinevad üritused, mis viitavad sellele, et on õigus oma arvamust avaldada*“.
- Oma vastust soovis täpsustada **57** küsimustikule vastanud last ja noort. **Enim** mainitakse **infoallikana interneti**: „*Olen ise uurinud oma õiguste kohta internetist*“; „*internetis läbi suhtlusvõrgustike*“; „*internetis ajalehed (väikse tiraažiga väljaanded*“, aga ka **muid meediaväljandeid**: „*Valla ajalehes*“.
- Erinevate infokanalitena mainiti veel: „*lastelaager*“; „*SINA programm, EYP jne*“; „*erinevates projektides mis on toetunud just sellel teemal*“.

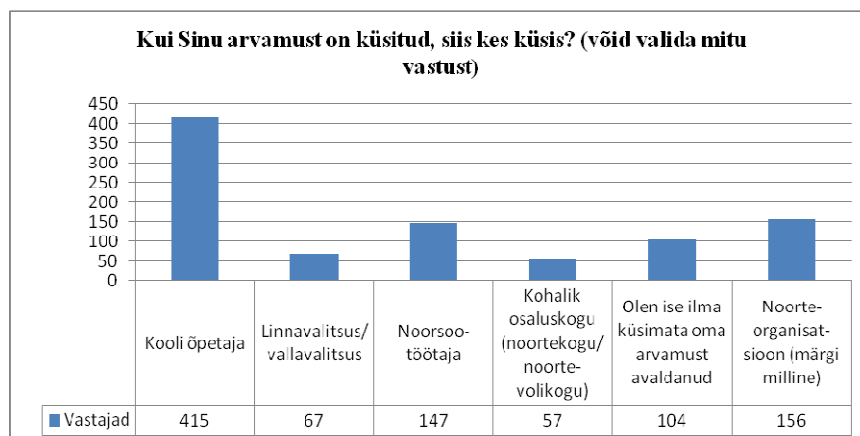
2.3. Valmisolek kohaliku elu korraldamise osas kaasa rääkida

Joonis 2.3.

- Üle poole (**54,4%**) küsimusele „*Kas Sa tahaksid, et Sinu arvamust küsitakse kohaliku elu korraldamise kohta?*“ vastanud lastest ja noortest **tahab**, et tema arvamust kohaliku elu korraldamise kohta küsitakse.
- Samas **8,7%** vastanutest arvamust avaldada **ei soovi**, ning tervelt **36,9%** ei oska öelda, kas nad tahavad, et nende arvamust antud valdkonnas küsitakse. Uuringust selgus, et kaks kolmandikku (2/3) ankeedile vastanud Ida-Virumaa vene keelt kõnelevatest lastest ja noortest, ei soovi, et nende arvamust küsitakse või neil ei ole antud küsimuses oma seisukohta välja kujunenud.
- Käesoleva küsimuse vastused kinnitavad 2012 aastal Praxise ja lasteombudsmani monitooringu tulemusi, mille kohaselt üle veerandi lastest ei soovi kaasa rääkida kogukonna ja ühiskonnaga seotud küsimustes.

2.4. Laste ja noorte kaasajad kohalikul tasandil

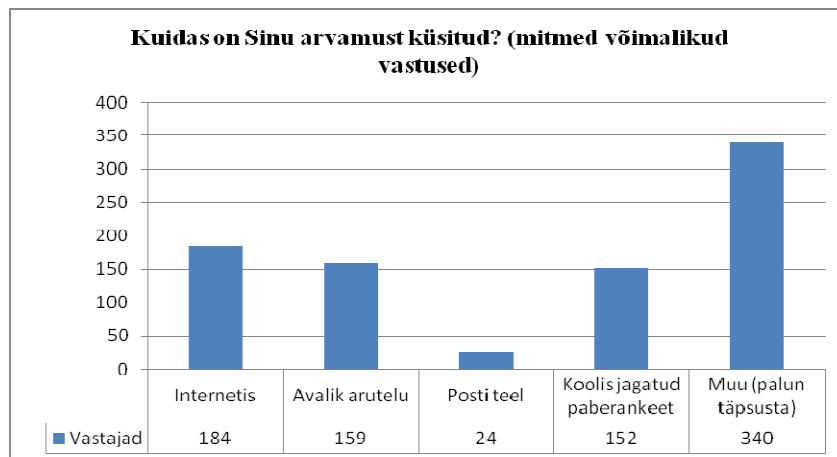

Joonis 2.4.

- Küsimusele “Kui Sinu arvamust on küsitud, siis kes küsis?” oli vastajatel (688) võimalik valida mitu eelistust, kokku vastuseid 946.
- **Alla kahe kolmandiku** (415) vastajatest kinnitab, et nende arvamust on küsitud **koolis**: „olen eelnevalt täitnud internetis ja ankeeti ja koolis testi tehtud“, sealhulgas mitmed vastajad täpsustavad, et nende arvamust on küsinud **õpilasesindus**.
- **Noorteorganisatsiooni** küsitajana mainib oma vastustes **alla neljandiku** (156) lastest ja noortest, näitena tuuakse: *Noore õpetaja huviklubi; Eesti Õpilasesinduste Liit; MTÜ Tegusad Eesti Noored* (<http://ten.ee/d/index.php>); *SINA; EYP; Pärnumaa Noorte Liit; Eesti Noorteühenduste Liit; Lastekaitse Liit* (sh 101 last Toompeale korraldajad, noortevahetused); *Nõmme õpilaste liit; noored kotkad; kodutütred; Reformierakonna noortekogu*.
- Kohaliku elu korraldamise kohta on küsimusi esitanud ka **noorsootöötaja**, antud valiku märkis vastuseks **üle viiendiku** (147) last ja noort. **Kohaliku omavalitsuse** (linnavalitsus/vallavalitsus) küsitajana tõi eraldi välja **kümnendik** (67) vastanutest: „vallas palju projekte olen ka alati kaasa rääkinud nendes“.
- Ka **kohalikud osaluskogud** (noortekogu, noortevolikogu) on uurinud laste ja noorte arvamusi kohaliku elu korraldamise küsimustes. Eraldi tuuakse välja: *Tartu Valla Noortevolikogu; Võru Noortekogu; Raplamaa noortekogu*.
- Samas kinnitavad suur hulk vastajatest, et nende arvamust ei ole küsitud: „ei ole küsitud minu arvamust“.
- On hea meel tõdeda, et **üle seitsmendiku** (104 vastjat) lastest ja noortest avaldab oma arvamust ka **omaalgatuslikult**: „olen ise ilma küsimata oma arvamust avaldanud“; „algatanud arutelusid“; „käinud vallas sõna võtmas“; „olen läinud oma ideedega kooli juhtkonna poole“; „ise kui rääkimine eksamitest ja tasemetöödest“; „rääkinud kooli direktorile“; „pakkunud välja idee et ehitada noortele koht, kus niisama vaba aega veeta“; „sõber tegi küsitluse noorte tegevust Viljandi linnas“; „rääkinud vanematega või vallatöötajatega“.

2.5. Kaasamise kanalid ja viisid

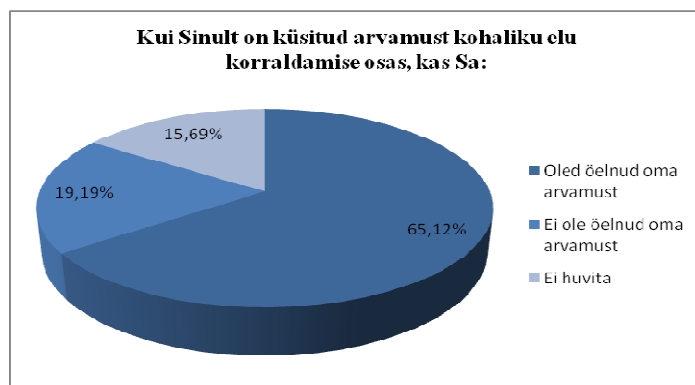
- Küsimusele “Kuidas on Sinu arvamust küsitud?” oli vastajatel (688) võimalik valida mitu eelistust, kokku oli vastuseid 859.

Joonis nr 2.5.

- Kaasamise kanalite ja viisi osas mainis **üle neljandiku** (184 vastajat) **internetti**: „arvutis“.
- **Alla neljandiku** (159) vastajatest nimetab **avalikku arutelu**: „koosolekutel arutasime“; „Koosolekutel, aruteludel“; „Külakeskuses“, ja **koolis jagatud paberankeeti** (152). Koolis küsitakse laste arvamust ka suuliselt: „Koolitunnis suuliselt“; „koolis õpetaja küsis isiklikult“.
- **Posti teel** küsitakse laste arvamust **väga harva**, ainult 24 vastajat kinnitas, et tema arvamust on küsitud antud viisil.
- Oma vastust soovisid täpsustada **pooled** (340) vastanutest. **Paljud** vastajad kinnitasid taaskord, et nende arvamust **ei ole küsitud**: „Ei ole veel“; „ei ole küsitud:D“. Mitmed vastajad toovad näitena **noortekeskuses** kasutusel olevad erinevad küsitlusviisid: „Noortekas oli paber ja sinna peale võis kirjutada mida keegi arvab“; „Noortekeskuse koosolek“.
- Samuti kinnitavad mõned lapsed ja noored, et arvamust küsitakse **noorteorganisatsioonide ja osaluskogude koosolekutel**: „Olin Kehtna Valla Noortekogus“; „MTÜ TEN poolt korraldatud sessioonidel“; „Õpilasesinduse koosolekutel“; „Noorsooorganisatsiooni koosolekul“.
- Mitmed vastajad mainivad ka **küsitlusi meediaväljannetes**: „Valla ajalehes läbi artikli“; „Ajaleht“; „Pirita ajaleht“.

2.6. Arvamuse avaldamine

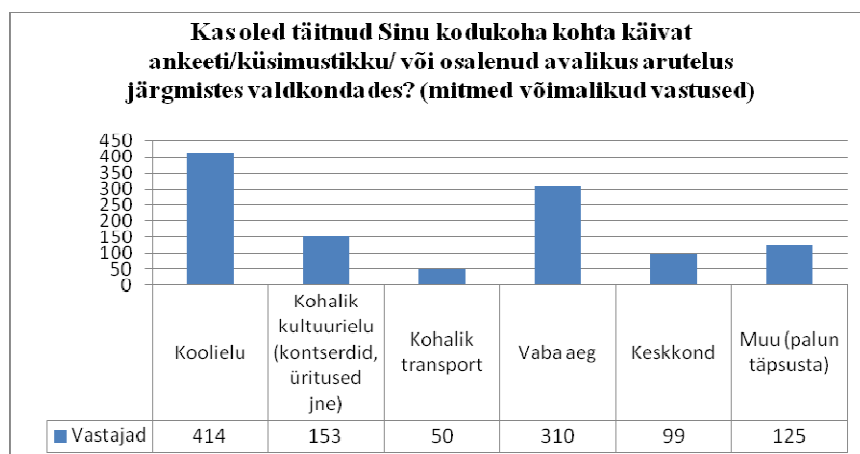

Joonis 2.6.

- Küsimusele „Mida oled vastanud, kui Sinult on küsitud arvamust kohaliku elu korraldamise osas?“ vastates kinnitas **65,1%** lastest ja noortest, et küsitluse korral **on nad öelnud oma arvamuse** kohaliku elu korraldamise osas.

- Samas (19,2%) vastanutest **ei ole oma arvamust avaldanud**, ning 15,7% kinnitab, et neid antud teema **ei huvita**.
- Käesoleva küsimuse vastused taaskord kinnitavad 2012 aastal Praxise ja lasteombudsmani monitooringu tulemusi, mille kohaselt üle veerandi lastest ei soovi kaasa rääkida kogukonna ja ühiskonnaga seotud küsimustes.

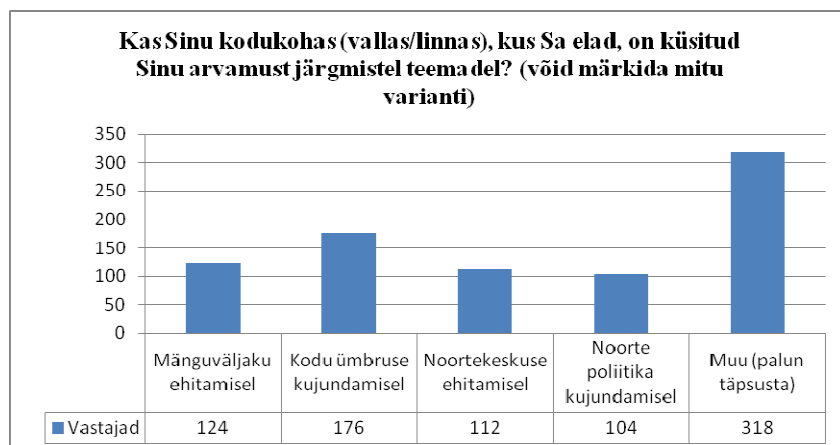
2.7. Laste ja noorte kaasamise valdkonnad

Joonis 2.7.

- Küsimusele “Kas oled täitnud Sinu kodukoha kohta käivat ankeeti/küsimustikku/ või osalenud avalikus arutelus järgmistes valdkondades?” oli vastajatel (688) võimalik valida mitu eelistust, kokku vastuseid 1151.
- Lapsed ja noored on **ennekõike** (414) vastanud kodukohaga seotud küsimustele, mis puudutavad **koolielu**: „haridus“; „koolis söökla küsimustik“; „noorte teadmised ja muu selline“
- Samas **peaaegu pooled** (310) vastanutest kinnitavad, et on täitnud küsimustikku või vastanud muul viisil **vaba ajaga** seotud küsimustele: „skatepargi ehitamine“; „sport kodukohas“
- **Alla neljandiku** (153) vastajatest on sõna sekka öelnud **kohalikku kultuurielu** (kontserdid, üritused jne) puudutavates küsimustes.
- Samas **ainult seitsmendik** (99) lastest ja noortest kinnitab, et on avaldanud oma arvamust **kohalikku keskkonda** puudutavates küsimustes: „külaelu“; „kohaliku elukvaliteedi kohta“; „tervis“; „vägivald“; „noorte käitumine“; „noorsootöö“ „noorte osalus“
- Veelgi vähem, ainult **neljateistkümnendik** (50) vastanutest on vastanud küsimustele kohaliku transpordi kohta.
- Täpsustavatest vastustest (125) enamikel juhtudel, **ei ole** lapsed vastavaid küsimustikke **täitnud**, ega muul moel ei ole nende arvamust kohaliku elu puudutavates küsimustes uuritud: „Ma pole täitnud ankeeti ja ka osalenud avalikus arutelus“; „minu arvamust ei ole küsitud“; „ei ole ega ei huvitagi“.
- Käesoleva küsimuse vastused kinnitavad taaskord 2012 aastal Praxise ja lasteombudsmani monitooringu tulemusi, mille kohaselt üldisemates küsimustes, nagu lapsi puudutavate poliitiliste otsuste tegemisel ning ühistranspordi ajagraafikute kujundamisel, on laste enda hinnangul sõna sekka saanud öelda vaid napilt üle kümnendiku vastanutest.

2.8. Teemad, mille osas laste ja noorte arvamust küsitakse

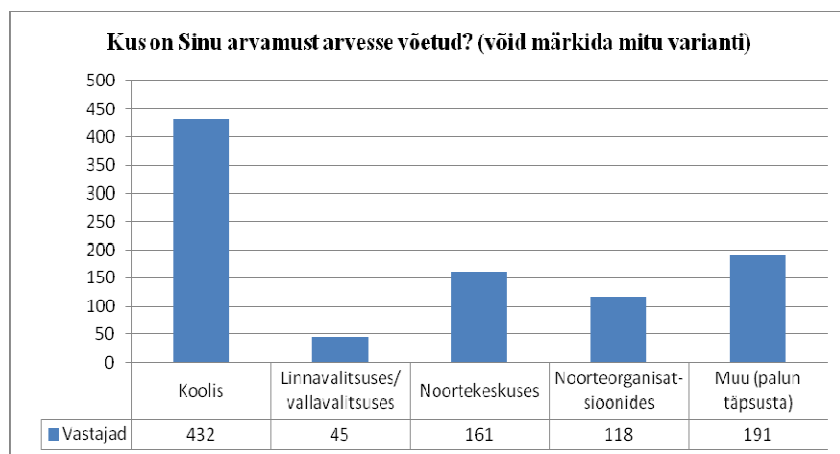
Joonis 2.8.

- Küsimusele „Kas Sinu kodukohas (vallas/linnas), kus Sa elad, on küsitud Sinu arvamust järgmistel teemadel?“ oli vastajatel (688) võimalik valida mitu eelistust, kokku vastuseid 834.
- Peaaegu **pooled** vastajatest (318), kes soovisid oma vastust täpsustada, kinnitasid, et nende arvamust **ei ole** kodukohas pakutud teemadel **küsitud**: „Ei, minu arvamust pole küsitud neil teemadel“; „Ei ole sellised olukordi ette tulnud“; „mult ei olegi küsitud selle kohta mida oma linnas muuta“.
- **Neljandik** (176) lastest ja noortest märkis, et nende arvamust on küsitud **kodu ümbruse kujundamisel**: „Küsitati üleüldiselt terve linnaosa kohta“ „bussireformi suhtumine“; „kohaliku panga sulgemise kohta“; „kaevamistööd“; „Lumelükkamine“ „Koristustöödel“, sealhulgas **erinevate objektide ehitamisel**: „tee ehitamisel“; „Külakeskuse ehitamisel“ „motingraja ehitamine“; „ühisalamute ehitamisel“.
- **Mänguväljaku ehitamise** kohta on küsitud veidi **alla viiendikult** (124) vastanutest, näitena toodi: „skate ehitamine“; „Viljandi sketepargi ehitamine“;
- **Kuuendikult** (112) vastanutest on küsitud **noortekeskusega** seoses: „Noortekeskuse kujundamisel“; „kuidas muuta meie noortekeskus paremaks“.
- **Vähem kui kuuendik** (104) lastest ja noortest on vastanud küsimustele **noorte poliitika kujundamisel**: „Noortele linna huvitavamaks tegemises“, sealhulgas **vabaaja veetmise** osas: „vabaaja veetmise võimalused“; „vaba aja veetmine“; „spordivõimaluste kohta“; „milliseid üritusi võiks vallas olla“; „heategevus üritused“; „Noorte ürituste korraldamine“.
- Eraldi töid vastajad välja **kooliga seotud teemad**, mille osas arvamust on küsitud: „Kooli remont“; „Ainult kooli teemad“; „Koolielu kujundamine“; „kooli kaunistamisel“; „Koolis uute asjade tegemisel“; „On arvamust küsitud koolisiseste probleemide lahendamisel, aga arvamust pole arvestatud.“
- Käesoleva küsimuse vastused kinnitavad 2012 aastal Praxise ja lasteombudsmani monitooringu tulemusi, et koduvälistes asjades laste sõnaõigus kahaneb, nt laste ajaveetmiskohtade (noortekeskused, mänguväljakud jmt) loomise ja kujundamise osas oli monitooringu kohaselt võimalus oma sõna sekka öelda 44% vastanutest.

2.9. Asutused ja organisatsioonid, kus laste ja noorte arvamust arvestatakse

- Küsimusele „Kus on Sinu arvamust arvesse võetud?” oli vastajatel (688) võimalik valida mitu eelistust, kokku vastuseid 947.

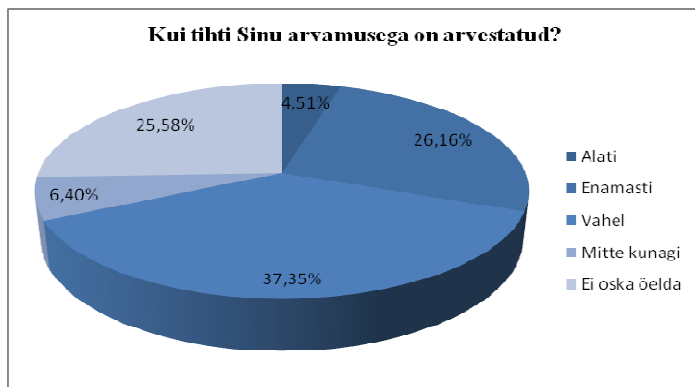

Joonis 2.9.

- **Veidi alla kahe kolmandiku** (432) vastajatest kinnitas, et nende arvamust on arvesse võetud **koolis**. Antud tulemus on kooskõlas ka küsimusega „Kui Sinu arvamust on küsitud, siis kes küsis“ (vt p 2.5.), mille vastustest selgus, et 415 vastajalt on arvamust küsitud koolis.
- **Noortekeskuses** on arvamust arvesse võetud **alla neljandikul** (161) vastanud lastel ja noortel, ning **noorteorganisatsioonides** vastanute kinnitusel **veelgi vähem** (118): „Noortekogus“; „Kodutütrete laagris“; „õpilasesindus“; „Hermani Seltsingus“. Samas on antud vastused ootuspärased, kuna samades proportsioonides (noortekeskustes 147 ja noorsooorganisatsioonides 156) on laste ja noorte arvamust ka küsitud.
- Ainult **viieteistkümnendikul** (45) vastajatest on arvamust arvesse võetud **kohalikus omavalitsuses**: „Kodu ümbruse kujundamisel“; „Mänguväljaku ehitamisel“; „mänguväljakute parandamine“; „Ürituste korraldamises“; „seal külas kus ma elan“; „külaselts“.
- Kui võrdleme eelnevaid tulemusi küsimuse *Kui tihti on Sinu arvamust arvestatud?* (vt p.10) tulemustega, siis saab tõdeda, et laste arvamust on küsitud korduvalt.
- **Üle neljandiku** (191) vastanutest soovis oma vastust täpsustada. Suur enamik nendest kinnitas, et nende arvamust **ei ole kohaliku elu korraldamises arvesse võetud** (põhjus: ei ole küsitud, ei ole tagasisidet antud): „Ei oska öelda“; „Ei tea, et oleks võetud“; „Minult pole küsitud ega seda arvesse võetud, ei ole küsitud pole ka järelkult arvesse võetud“.

2.10. Laste ja noorte arvamusega arvestamise sagedus

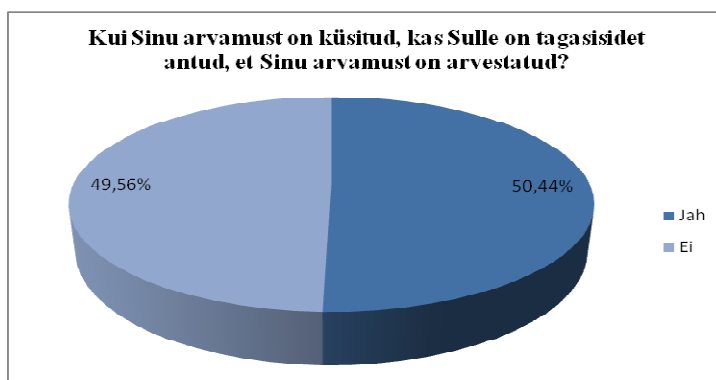
- Küsimusele „Kui tihti Sinu arvamusega on arvestatud?“ vastanud lastest ja noortest **4,5%** kinnitab, et nende arvamusega on kohaliku elu korraldamises **alati** arvestatud. Samas **26,2%** vastanutest tõdeb, et arvamust on arvestatud **enamasti**.

Joonis 2.10.

- **Vahel** on laste ja noorte arvamust arvesse võetud **37,4%** juhtudel, ning **mitte kunagi** ei ole arvamust arvestatud **6,4%** vastajatest.
- **Neljandik** (25,6%) vastanutest ei oska öelda, kas nende arvamust kohaliku elu korraldamisel on arvesse võetud. Eelnimetud tulemust saab seostada asjaoluga, et nende käest ei ole arvamust küsitud (vt p. 2.6. ja 2.7.), või ei ole neile tagasisidet antud (vt. p. 2.11.).
- Praxise ja lasteombudsmani monitooring kinnitab, et kaks kolmandikku lastest (69%) ei ole üldse või pigem nõus aga sellega, et lapse arvamust võib küsida, aga seda ei pea arvestama. Seega on suure osa laste jaoks oluline see, et neid ära kuulataks ja ka arvesse võetaks.

2.11. Tagasiside andmine, kui on küsitud laste ja noorte arvamust

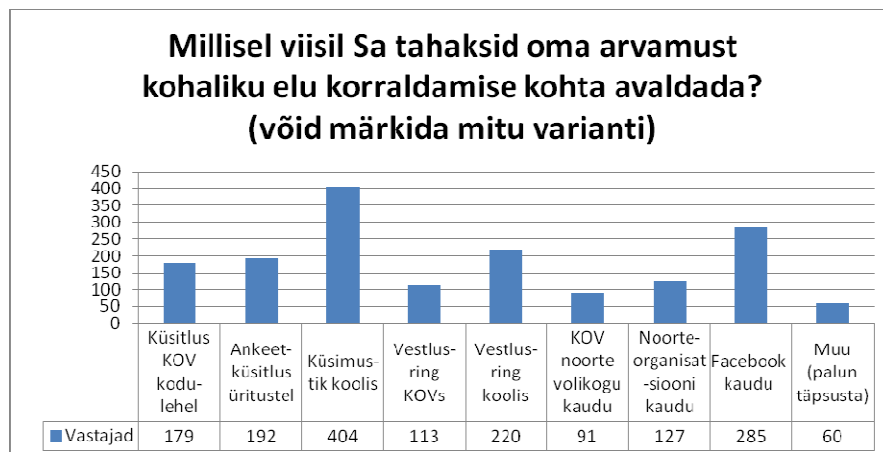

Joonis 2.11.

- Kokku vastas küsimusele „Kui Sinu arvamust on küsitud, kas Sulle on tagasisidet antud, et Sinu arvamust on arvestatud?“ 688 vastajat, kellest **50,4%** kinnitab, et juhul, kui nende arvamust on küsitud, siis on neile ka tagasisidet antud.
- Samas **49,6%** vastanutest tõdeb, et neile ei ole tagasisidet antud, kas nende arvamust arvestati või mitte: *“Kuulata ja ja võtta arvesse laste ja noorte arvamusi. Isegi kui ei võeta võiks põhjendada miks ei võeta. Kui nagunii arvamus on arvestatud ei ole mõtet seda ka küsida”*.
- Eelnevast saab järeldada, et senisest enam on vaja pöörata tähelepanu tagasisidestamisele. Juhul kui küsida laste ja noorte arvamust, on kindlasti vaja anda neile ka tagasisidet, kas nende arvamust on arvesse võetud, või põhjendada, miks nende arvamust arvesse ei võetud.

2.12. Eelistatud viisid arvamuse avaldamiseks

- Küsimusele „*Millisel viisil Sa tahaksid oma arvamust kohaliku elu korraldamise kohta avaldada?*“ oli vastajatel (688) võimalik valida mitu eelistust, kokku vastuseid 1671.

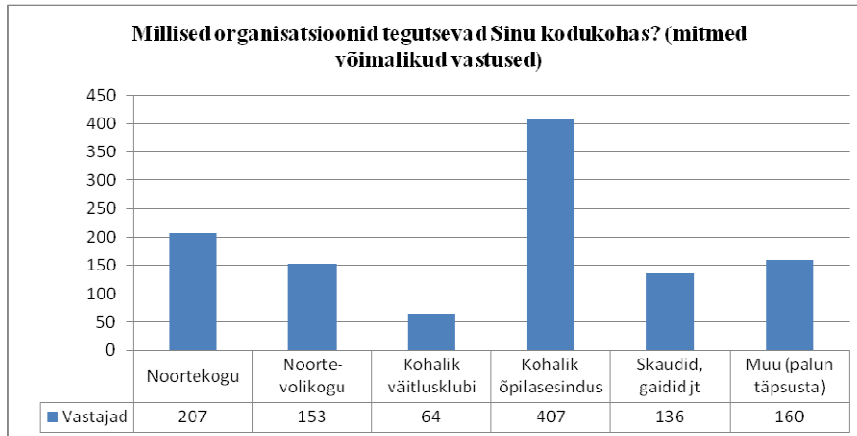

Joonis 2.12.

- Nagu joonisest 2.12. nähtub, eelistavad lapsed ja noored vastata kohaliku elu puudutavatele küsimustele ennekõike **koolis: Küsimustik koolis** (404 vastajat) ja **vestlusring koolis** (220 vastajat).
- Võttes arvesse laste ja noorte interneti (sh. sotsiaalmeedia) eelistamist suhtlusvahendina, siis oli mõneti üllatav, et ainult **veidi enam kui kolmandik** (285) soovib oma arvamust avaldada **Facebook**'i kaudu (sh kohaliku omavalitsuse Facebook'i lehe kaudu). Mitmed vastajad eelistavad anonüümsust arvamuse avaldamisel, ning näitena toodi muuhulgas www.connect.ee keskkond: „*interneti leheküljel, nagu see küsitlus*“.
- **Veidi üle neljandiku** (179) vastajatest märgib eelistusena **küsitlust kohaliku omavalitsuse kodulehel**.
- Laste ja noorte kaasamisel on vaja kindlasti arvesse võtta ka keelegrupilisi eelistusi. Käesolevast uuringust selgus, et **paljud** küsimustikule vastanud Ida-Virumaa vene keelt kõnelevatest lastest ja noortest eelistaksid arvamust avaldada hoopis **VKontakte** (www.vk.com) keskkonnas.
- **Aneektküsitlusega üritustel** eelistab oma arvamust avaldada **üle neljandiku** (192) küsimustikule vastanud lastest ja noortest.
- **Kuuendik** (113) vastajatest eelistaks arvamust avaldada **kohaliku omavalitsuse vestlusringis**.
- **Noorteorganisatsiooni** kaudu eelistaks oma arvamust avaldada **üle kuuendiku** (127) ja **kohaliku omavalitsuse juures tegutseva noorte volikogu (noortekogu)** kaudu **alla seitsmendiku** (91) lastest ja noortest.
- Eelnevale tuginevalt saab järeldada, et lapsed ja noored **eelistavad pigem ankeete ja küsimustikke**: „*Küsimustikud, mis saadetakse postiga*“; „*saadetak ankeet*“ kui arutelu-vormis arvamuse selgitamist. Samas on vestlusringide (ettepanekutena toodi näitena: „*osaluskohvikud*“; „*vestlusringid mujal*“) pooldajaid piisavalt palju, et koolides ja KOV'ides taolist kaasamisviisi laste ja noorte arvamuse selgitamiseks senisest enam võimaldada ja kasutada. Kokkuvõtteks sobib kõige paremini ühe vastaja mõte: „*mida rohkem võimalusi seda parem*“.

2.13. Kogukonnas tegutsevad laste ja noortega seotud organisatsioonid

- Küsimusele „*Millised organisatsioonid tegutsevad Sinu kodukohas?*“ oli vastajatel (688) võimalik valida mitu eelistust, kokku vastuseid 1127.

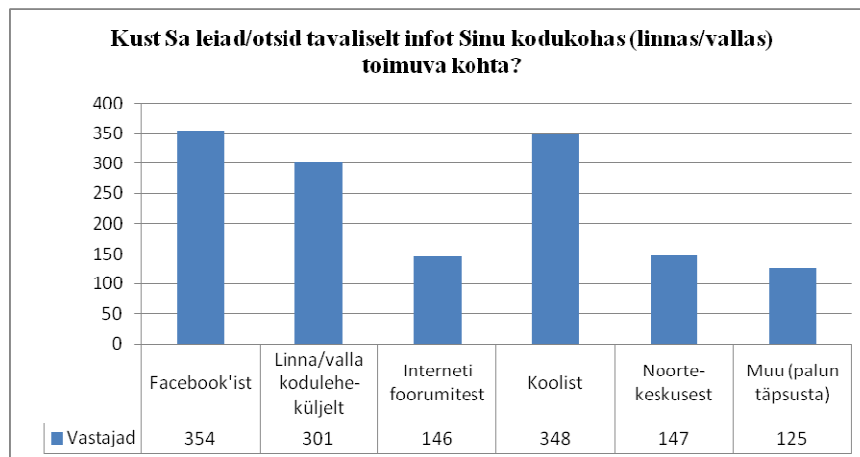

Joonis 2.13.

- Kõige rohkem** leidis äramärkimist **kohalik õpilasesindus** (407 vastajat). Näitena on toodud: „*PMNL'il on ÕE töögrupp*“; „*NÕEL - nõmme õpilasesinduste liit*“.
- Vähem kui kolmandik** (207) vastajatest nimetab **noortekogu** ja veidi rohkem kui **viies** (153) **noortevolikogu**.
- Viies** (136) vastanud lastest ja noortest kinnitab, et nende kodukohas tegutsevad **skaudid** ja **gaivid**. Mitmed vastajad nimetavad ka **noorkotkaid** ja **kodutütteid**.
- Kohalikku väitlusklubi** mainib **alla kümnendiku** (64) vastajatest: „*Väitlusklubid on vastavalt koolidele ja õpilasesindused*“.
- Näitena tuuakse veel: *4H noorteorganisatsioon, poliitilised noorteorganisatsioonid, külaliikumine*.
- Samas tõdeb **arvestatav osa** vastajatest, et nende kodukohas **organisatsioone ei ole**: „*Ei tegutsegi*“, „*Minu kodukohas pole noorteorganisatsioone*“, või nad **ei ole teadlikud** organisatsioonide tegevusest: „*On mingeid kogusid, aga ma ei oska nimetada*“; „*Ausalt öeldes isegi ei tea*“.
- Eelnevale tuginevalt tuleb tõdeda, et kohtadel olevate lastele ja noortele suunatud organisatsioonide valik ei ole suur. Lisaks uute organisatsioonide tekke vajadusele, peavad tegutsevad organisatsioonid ennast rohkem nähtavamaks tegema ja oma tegevust kohalikul tasandil senisest enam tutvustama.

2.14. Laste ja noorte poolt eelistatud infoallikad

- Küsimusele „*Kust Sa leiad/otsid tavaliselt infot Sinu kodukohas (linnas/vallas) toimuva kohta?*“ oli vastajatel (688) võimalik valida mitu eelistust, kokku vastuseid 1421.

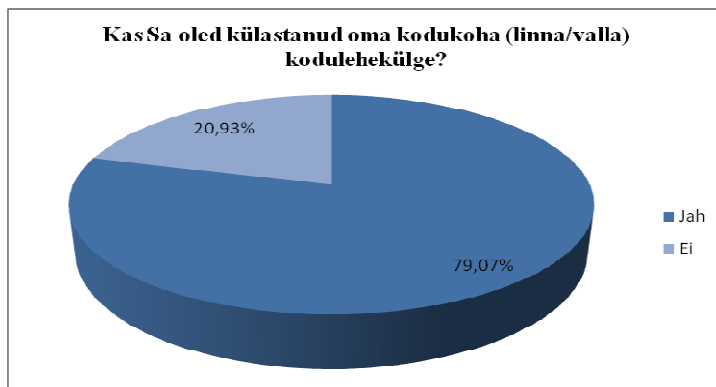

Joonis 2.14.

- Üle poolte (354) lastest ja noortest kasutab infoallikana **Facebook'i**, üle viiendiku (146) saab infot **interneti foorumitest**. Arvestatav osa uuringus osalenud Ida-Virumaa vene keelt kõnelevatest lastest ja noortest saab infot kodukohas toimuva kohta **VKontakte** (www.vk.com) keskkonnast.
- Samas suurusjärgus Facebook'iga on **kool**, üle poole (348) vastanutest saab oma info kohaliku elu kohta just **koolist**. **Noortekeskust** mainib üle viiendiku (147) vastajatest.
- **Kohaliku omavalitsuse kodulehekülge** on vastavalt käesolevale uuringule (vt. p. 2.15) külastanud **79,1%** vastanutest, aga infoallikana kasutab seda vaid **43,75%** küsimustikule vastanud lastest ja noortest: „Väga vananenud määrsed valla kodulehel“. Eelnevat arvestades peaksid KOV'id oma koduleheküljed üle vaatama, et muuta neid atraktiivsemaks ka lastele ning noortele.
- Paljud vastajad soovisid oma vastust täpsustada. Vastustest selgub, et paljud lapsed ja noored eelistavad infovahetust **läbi otsese suhtluse**: „Inimestelt“; „sõpradelt“; „Vanematelt“; „Kohalikelt elanikelt“; „Ema käest küsin“. Eelnev on levinud ennekõike väiksemates kohtades: „kõik räägivad üksteisele üritustest“; „meil on kõigest väike küla“; „külavanema käest“.
- Ka **tänavapildis** olev teave jääb lastele aeg-ajalt silma: „Teadetetahvlilt“; „plakatitelt“; „Reklaam“; „tänavatel“; „kuulutustelt bussijaamas“, „kui silma hakkavad“; „tabloom“; „saan infostendilt“; „bussipeatusest“.
- Lisaks kohaliku omavalitsuse kodulehele nimetavad mõned lapsed infoallikatena ka muid **kohaliku elu häälekandjaid**: „Ajalehtedest“; „valla lehest“; „meedia“; „nädal Viljandis.ee“; „kohalik leht“; „läänelu lehest“; „kohila lehest“.

2.15. Kodukoha (linna/valla) kodulehekülje külastatavus laste ja noorte poolt

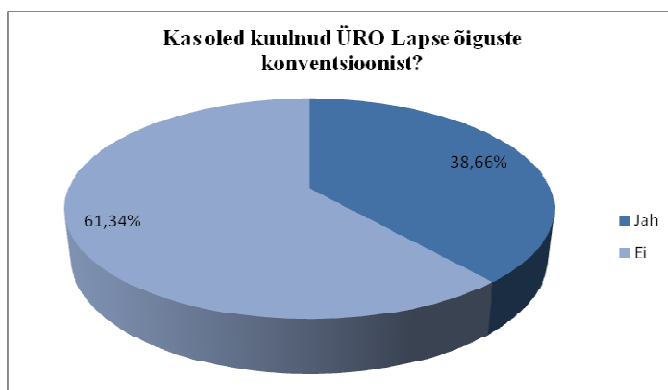
- Küsimusele „Kas Sa oled külastanud oma kodukoha (linna/valla) kodulehekülge?“ vastanutest **79,1%** kinnitab, et nad on külastanud oma kodukoha (linna/valla) kodulehte.

Joonis 2.15.

- Küsimusele „Kas Sa oled külastanud oma kodukoha (linna/valla) kodulehekülge?“ vastanutest **79,1%** kinnitab, et nad on külastanud oma kodukoha (linna/valla) kodulehte.
- Samas **20,9%** vastanutest tõdeb, et nad ei ole käinud oma kodukoha koduleheküljel.
- Ida-Virumaa kohalikud omavalitsused (Narva ja Sillamäe) peavad senisest enam pöörama tähelepanu lastele ja noortele suunatud kommunikatsioonile, kuna käesolevast uuringust selgus, et **üle 50%** küsimustikule vastanud Ida-Virumaa vene keelt kõnelevatest lastest ja noortest ei ole oma kodukoha kodulehel käinud.

2.16. Laste ja noorte teadlikkus ÜRO Lapse õiguste konventsioonist

Joonis 2.16.

- Küsimusele „Kas oled kuulnud ÜRO Lapse õiguste konventsioonist?“ vastanutest ainult **38,7%** kinnitab, et nad **on teadlikud** rahvusvaheliselt tunnustatud lapse õigusi koondavast lapse õiguste konventsioonist.
- Hoolimata asjaolust, et Eestis ratifitseeriti konventsioon 1991 aastal ja põhikooli riiklik õppekava näeb ette konventsiooni tutvustamise, tõdeb **61,3%** vastanutest, et nad **ei ole kuulnud** ÜRO Lapse õiguste konventsioonist.
- Uuringust selgus, et **üle kahe kolmandiku (2/3)** küsimustikule vastanud Ida-Virumaa vene keelt kõnelevatest lastest ja noortest **ei ole** konventsioonist teadlikud.
- Eelnev kinnitab taaskord, et senisest enam on ühiskonnas vaja teha lapse õiguste alast teavitustööd (sh vene keeles), ning tutvustada lastele ja noortele lapse õiguste konventsiooni, kui rahvusvaheliselt tunnustatud lapse õigusi koondavat dokumenti, erinevatel viisidel ja vormides.

2.17. Laste ja noorte ettepanekud kaasamise ja osalemise edendamiseks

Viimane küsimus oli esitatud avatud küsimusena, st küsimusele ei olnud erinevaid variante ette antud, vaid igal küsimustikule vastanud lapsel ja noorel oli võimalus kirja panna oma arvamus, kuidas laste ja noorte osalemist ja kaasamist edendada. Ühe tähelepanekuna võib välja tuua erinevuse avatud küsimustele vastamisel. Lisaks võimalusele täita ankeet digitaalselt www.connect.ee keskkonnas, koguti laste ja noorte arvamusi ka paberankeetidega (noortefoorumi “101 last Toompeale” eelfoorumitel 2012, Remniku õppe- ja puhkekeskuse lastelaagris 2013). Digitaalsete ja käsikirjaliste vastuste võrdlusel ilmnes asjaolu, et digitaalselt vastates on lapsed ja noored avameelsemad, ning seega ka aktiivsemad avatud küsimustele vastamisel.

Positiivne on tõdeda, et nii paljud vastajad soovisid oma arvamust laste ja noorte osalemise ja kaasamise teemal avaldada. Järgnevalt on teemade kaupa grupeeritud laste ja noorte ettepanekud (kursiivis, kirjaviis muutmata) laste ja noorte kaasamise ja osalemise edendamiseks.

KUULAKE, MIS MEIL ÕELDA!

- *Inimesed võiksid rohkem arvestada ka väikeste lastega, sest, et mõni laps võib olla poole taibukam kui mõni täiskasvanud mees, kes on ennast käest lasknud. Kui tuleb küsimusi seoses laste koolivälise tegevuse arendamisel (mänguväljakute, noortekeskuste loomine) siis peaks kohe esimesena küsima laste arvamust, sest seal ei hakka käima mitte täiskasvanud vaid just lapsed ja kui neile midagi ei meeldi siis peaks neil olema õigus midagi öelda, sest täiskasvanud ei tea ju mis lastele meeldib ja mis mitte. Selliseid küsitlusi on internetis arvatavasti kümneid ja sadu, aga iialgi ei tea kas sind võetakse ka kuulda.*(13 aastane tüdruk Paidest)
- *Väga tore, kui lapsed saaksid ka oma arvamust avaldada, kuid tihti täiskasvanuid nagu ei huvitaks laste arvamus.*(11 aastane poiss Türitl)
- *Rohkem tähelepanu meie arvamustele.*(15 aastane tüdruk Lagedilt)
- *Kuna noored ja ka lapsed on tänapäeval juba suhteliselt arukad (seoses informatsiooni kergekälise kättesaadavusega), suudavad nad juba iseseisvalt mõtiskleda või omada oma arvamust mingi “asja” kohta. Võiks võtta käsile aktuaalsed teemad ning lasta noortel/lastel arutleda/väidelda teema põhiselt (eelnevalt teemat ja olukorda seletades). Samuti leian, et koolide ajalehtedes leidub mõnikord suhteliselt huvitavaid artikleid, mida võiks avalikustada mõned suuremad ajalehed (kui just mitte artiklit siis eraldi lugu kooli ajalehtedest...üldistav). :)*(18 aastane neiu Tallinnast)
- *Laste arvamust on vaja kuulata.*(14 aastane tüdruk Narvast)
- *Rohkem pühenduda noortele ja kuulata ka nende arvamust ning informeerida neid muutustest.*(17 aastane tüdruk Kullamaalt)
- *Meie arvamust võiks inimesed rohkem küsida ja sellega arvestada. Meie kodukohas võiks olla rohkem asju noortele, et meil oleks ka huvitav ja saaks vabal ajal koos sõpradega kuskil käia.*(13 aastane tüdruk Viimsist)
- *Ma pakun, et meie hääli võiks rohkem arvesse võtta, sest muidu meil jääb tunne, nagu see on lihtsalt “ajaraisk”, ma mõtlen meie arvamuse avaldamist. Ma arvan et alates kuuendast klassist võib noorte*

hääli arvestada, sest sellest ajast hakkavad sihid paika loksuma. Me oleme inimestena kõik võrdsed ikkagi ju, kuid meie maailmavaade muutub elus. Seega ma teen ettepaneku, et kaasaks kuuendikke juba asjadesse, otsustamisse ning paneks dilemmade ja valikute ette, sest see juba muudab neid ning käsib neil sellest roosast mullist välja tulla. Algne idee ei pruugi muidugi koheselt massides inimesi tuua, sest nad vajavad ju ka harjumiseks aega, kuid nad kogunevad ajapikku ning tekib üks ühtehoidev tervik kelle arvamust võib arvestada igas olukorras. Edu! (13 aastane tüdruk Paidest)

• *Noorte häält peaks rohkem arvesse võtma igasugustes kasvõi natuke neid puudutavates küsimustes, sest noored on meie tulevik! (17 aastane tüdruk Raplast)*

• *Kuulake laste ja noorte arvamusi (18 aastane noormees Leisist)*

• *Kuulata ja ja võtta arvesse laste ja noorte arvamusi. Isegi kui ei võeta võiks põhjendada miks ei võeta. Kui nagunii arvamusega ei arvestata ei ole mõtet seda ka küsida. (12 aastane tüdruk Suure - Jaanist)*

• *Võtke laste juttu arvesse. (13 aastane tüdruk Kullamaalt)*

• *Noortel on ka sõnaõigus. (13 aastane poiss Paidest)*

• *Ei oskagi öelda, võib-olla et õpilaste arvamus huvitaks rohkem valda ja valla teemasid... (13 aastane tüdruk Türlit)*

• *Tuleb kuulata noorte arvamust noortega seotud otsustusprotsessides. (18 aastane noormees Rõngust)*

• *Lasta noortel kaasa rääkida ja noortel ise teha! (22 aastane neiu Tallinnast)*

• *Peaks rohkem noori kaasama ja nende arvamust küsima ja nendega arvestama. (15 aastane poiss Tartust)*

• *Üles tuleb näidata siirast huvi. Lihtsalt küsimustikest ei piisa, ka tulemusi on vaja näha. (18 aastane neiu Leisist)*

• *Tuleks rohkem kuulata ning korraldada erinevaid vestluskohvikuid, kus noored saaksid oma arvamusi jagada ning tuleks ka rohkem küsitlusi teha. (17 aastane tüdruk Raplast)*

• *Et rohkem arvestatakse laste noortega ja et kõikidelt oleks sõna. (13 aastane tüdruk Kullamaalt)*

• *Tuleks arvestada ka noorte ja lastega ka kui midagi hakatakse tegema. (15 aastane poiss Riidajalt)*

• *Minu arust peaksid täiskasvanud rohkem noori kuulama ja nende soovidega kursis olema. (16 aastane tüdruk Kullamaalt)*

KÜSIGE MEILT ROHKEM!

• *Tuleks noortelt rohkem arvamust küsida ja neid asjadega kasvõi kooli kaudu kursis hoida. Ka meie otsus peaks olema arvestatav, või mis? Täiskasvanud ei näe ju valla edendamises noorte vaatevinklist asju, et muuta noorte elu huvitavamaks kodukohas. (15 aastane poiss Leisist)*

• *Rohkem küsida noorte arvamust ja laste arvamust neid puudutavate asjadega seoses, ürituste, muudatusega jne. Liiga palju noori puudutavaid otsuseid tehakse ära, ilma nende arvamust küsimata. (16 aastane tüdruk Pärnust)*

- Meie arvamust võiks sagedamini küsida, meid võiks rohkem usaldada ja meie häält võiks rohkem arvesse võtta :)(15 aastane tüdruk Tudulinnaast)
- Noortele anda rohkem küsimusi, milles saaksid kaasa rääkida ja samas ei oleks liialt keerulised või poliitilised, et ära ei ehmataks ja igav ei tunduks. Teemad peavad olema vähemalt nende endiga seotud.(18 aastane noormees Leisist)
- Võiks küsitlusi teha rohkem ja noortelt ka arvamusi kuulata. Meie vallas pole seda tehtud iial.(9 aastane tüdruk Laagrist)
- Peaks võimalikult tihti küsima noorte arvamust ning neid kaasama erinevatesse projektidesse.(14 aastane tüdruk Paidest)
- Koolides võiks olla rohkem selliseid küsitlusi, mitte ainult kodukoha kohta, vaid ka muude asjade kohta.(10 aastane poiss Tallinnast)
- Tuleks palju rohkem noorte arvamust küsida.(15 aastane poiss Kullamaalt)
- Rohkem küsitlusi lastele.(13 aastane tüdruk Paidest)
- Lastele ja noortele peaks andma rohkem võimalusi enda avaldamiseks ja kohaliku elu muutmisel.(16 aastane poiss Vana-Vigalast)
- Rohkem küsitlusi, facebookis rohkem lehti kuhu oma arvamust panna.(13 aastane tüdruk Paidest)
- Rohkem küsida lastelt.(12 poiss Haapsalust)
- Koolis võiks rohkem ankeetküsitlusi olla.(12 aastane tüdruk Haapsalust)
- Teha küsitlusi ja korraldada ümarlaud koos noortega ja valla töötajatega, kes on reaalselt huvitatud noorte arvamusest ja noorte kaasamisest valla arendamisse.(14 aastane tüdruk Sõmerust)
- Küsitaks rohkem noorte arvamusi millegi kohta.(15 aastane poiss Tartust)
- Tuleks lihtsalt laste arvamust küsida.(12 aastane poiss Haapsalust)
- Tuleks teha küsitlusi koolides ja muudes õppeasutustes.(16 aastane tüdruk Türilt)
- Küsida kõigi arvamust!(14 aastane tüdruk Koigist)
- Jagage rohkem küsimustikke ja ankeete millele saaks vastata, sest harva võetakse midagi omal algatusel ette (13 aastane tüdruk Suure-Jaanist)
- Oleks parem rohkem just selliseid küsitlusi teha. :)(12 aastane poiss Haapsalust)
- Võiks teha rohkem koolisisesi küsimustikke.(13 aastane tüdruk Viimsist)
- Rohkem küsimustikke internetist ja küsimustikke koolis mis oleks kohustuslikud.(12 aastane tüdruk Viimsist)
- Küsida laste arvamust.(13 aastane poiss Ridalast)
- Võiks rohkem noorte arvamust küsida.(17 aastane tüdruk Märjamaalt)

- Tuleks rohkem laste arvamust küsida. (17 aastane tüdruk Kullamaalt)
- Iga TÄHTSAMA teema kohta mis puudutab lapsi, võiks korraldada küsitluse neile, keda see puudutab. (14 aastane poiss Sakust)
- Võiks tihemini laste käest küsida kui asi neid puudutab ja samas ja küsida vanematelt kas nende jaoks on see ikka lastele ohutu. (12 aastane poiss Sõmerust)
- Tuleb lastelt küsida mida nemad sooviksid. (11 aastane poiss Koigist)
- Tuleb kaasata noori rohkem, kui seda on praeguseni tehtud. (17 aastane tüdruk Raplast)
- Saatge Facebooki kirju ja küsige. (12 aastane tüdruk Leisist)
- Võiks rohkem teha selliseid küsimustikke. (13 aastane tüdruk Suure-Jaanist)
- Et kodukohas küsitakse ikka kõigi käest et kui tahetakse midagi ehitada kodukohta. Oleks tore kui kõik saaksid teha midagi koos. (13 aastane tüdruk Sõmerust)

TEAVITAGE JA JULGUSTAGE MEID!

- Rääkige neile, et nende arvamus loeb, julgustage neid avama oma silmi ja muutma maailma kas või natuke paremaks kohaks. Andke neile kätte suunad ja aidake neid nende teel kuid tehke seda salamis, noored tahavad kõike teha ise. (15 aastane tüdruk Tallinnast)
- Rääkida meile (just lastele ja noortele) meie õigustest ning küsida ja arvestada ka meie arvamusega, samuti ka kaasata meid linna/valla tegemistesse (just ürituste korraldamisel) ning teavitada meid nendest. (15 aastane tüdruk Jõhvist)
- Rääkida rohkem selle olemas olust. Anda lastele motivatsiooni ja eesmärgi. Võib-olla, teha keskkond turvalisemaks, just laste jaoks, et nad julgeksid ja tahaksid oma arvamust väljendada. (18 aastane neiu Raplast)
- Võiks liikuda rohkem infot esiteks selle kohta, et toimuvad üldse mingid istumised ja arutamised. Kutsuda kõiki kes on sellest huvitatud ja arvestada ka nende arvamust. (12 aastane tüdruk Lüganuselt)
- Usun, et läbi kooli saab lastele teadlikuks teha nende võimalusi. Samuti on Facebook väga hea võimalus informatsiooni jagamiseks, kuna enamus noori kasutab seda suhtlusportaali iga päev või nädalas mitu korda. Kui informatsioon noorte kaasamisest oleks kättesaadavam läbi kooliõpetajate või noorteorganisatsioonide, siis oleks ka rohkem huvi. (15 aastane tüdruk Tallinnast)
- Võiks laiendada noortele informatsiooni. Samas on loodud noortevolikogud selleks, mis küll ei tegutses aktiivselt. Seega tuleks leida kooskõla, mitte pilla-palla tegutseda. (17 aastane tüdruk Koerust)
- Rohkem infot koolides. (14 aastane poiss Käinast)
- Peaks neile sellest rääkima, et ka nemad saavad selle suhtes teha ettepanekuid, milline võiks olla nende kodukoht või mõni kodukohas olev asutus. (14 aastane tüdruk Riidajalt)

- Tuleks pidada huvitavaid koosolekuid või loenguid vastavatel teemadel. Levitada infot sotsiaalvõrgustikes nagu Facebook. Kindlasti levitada infot noortekeskustes, sest paljud noored viidavad just seal suurema oma ajast. (16 aastane poiss Koigist)
- Rääkida rohkem laste õigusest oma arvamust avaldada ja korraldada rohkem küsitlusi. (14 aastane tüdruk Tartust)
- Teavitada noori paremini nende võimalustest nt kooli kaudu (klassijuhatajate, õpilasesinduste jm kaudu). (17 aastane tüdruk Tallinnast)
- Teavitada ja info seminarid. (14 aastane tüdruk Tallinnast)
- Tuleb rohkem levitada näiteks läbi koolituste või mingisuguste ürituste seda, et noortel on tegelikult väga palju õigusi ja ka nende sõna loeb väga palju. (16 aastane tüdruk Lähtest)
- Koolis käiksid noored noorteorganisatsioonidest rääkimas. (11 aastane tüdruk Tartust)
- Peaksite rohkem endast teada andma, kas interneti teel või teha reklaame, tänavatele plakateid panna. (11 aastane tüdruk Tartust)
- Julgustage! (19 aastane noormees Raplast)
- Mina tahaks et see info oleks facebookis. (11 aastane tüdruk Tartust)
- Motiveerida väga palju noori, hoida nende emotsioonid laes, et neil kunagi igav ei hakkaks ja neil kogu aeg midagi meelepärast teha oleks. (15 aastane poiss Paluperalt)
- Mina tahaks see info oleks netis ja võiks tulla kooli reklaamima. (11 aastane tüdruk Tartust)
- Tuleks nendega rääkida, mis on nende õigused ja et ka nemad saaksid arvamust avaldada. (15 aastane tüdruk Riidajalt)
- Peaksite end rohkem inimestele näitama kasutades interneti, lendlehti ja ajalehti. (11 aastane tüdruk Tartust)
- Peaks olema lõbus ja noorepärase. Julgustama peaks. (15 aastane tüdruk Paluperalt)
- Võiks olla rohkem informatsiooni facebookis. (11 aastane poiss Tartust)
- Ma arvan, et kui on loodud noortekogud või noortevolikogud, siis valla-/linna valitsus võiks rohkem anda teada, et noorteorganisatsioonid on vajalikud ja nad ka toetavad selle tööd. Tihtipeale noortel endal ei jätku piisavalt julgust minna ja öelda oma arvamust, kui just seda ei tulla küsima. Rohkem oleks vaja noortega suhelda ja neid julgustada. (19 aastane neiu Tallinnast)
- Rohkem küsimustikke ja reklaami selliste asjade kohta! (16 aastane tüdruk Täaksilt)
- Peaks rohkem julgustama noori. (15 aastane tüdruk Paluperalt)
- Koolis teha teavet andvaid konverentse. (13 aastane tüdruk Suure-Jaanist)
- Tuleks rohkem sellistest asjadest nt. Facebookis ja mujal Internetis rääkida, saata koolidesse ankeete. (13 aastane tüdruk Tallinnast)

- Rohkem reklaami erinevatest/mitmekülgsetest võimalustest, et iga noor leiaks oma huvivaldkonnale vastava tegevuse. (19 aastane noormees Viljandist)

KAASAKE MEID ERINEVATEL VIISIDEL!

- Tuleb teha noorte kasamine lihtsamaks ja huvipakkumaks. (17 aastane poiss Märjamaalt)
- Rohkem aruteluringe vallas, noortevolikogu jms. (14 aastane tüdruk Järva-Jaanist)
- Võiks rohkem kaasata. Nt koolis ürituste korraldamisel, millist üritust teha ja nii. (13 aastane tüdruk Paidest)
- Kui korraldada noorte koosolek kus küsitletakse mida võiks teha valda juurde ja kuidas teha. (12 aastane tüdruk Sõmerust)
- Kõik ei pea käima läbi facebooki!!! (15 aastane tüdruk Lagedilt)
- Anda koolis ankeedid, või infot, kust saavad lapsed teada, mida ja kus midagi saab teha, otsustada. (12 aastane tüdruk Paidest)
- Teha asi huvitavamaks ja panna üles rohkem reklaame. (12 aastane tüdruk Sõmerust)
- Kõige lihtsamini on suuliselt lastelt oma arvamust küsida, kuid paberil on vähem aeganõudev ja lihtsam (küsimustikuga). (14 aastane tüdruk Tartust)
- Rohkem gruppe, kus arutatakse just sel teemal? Just jah võiks selliseid gruppe olla, kus räägitakse kõigest ja selle kõrval arvamusi lisada. (12 aastane tüdruk Haapsalust)
- Kõigepealt tuleks näidata, et noorte arvamus tegelikult loeb. Seejärel saab juba tehtud küsitlustega või vestlusringidega loota suuremat kaasatust. (21 aastane neiu Tartust)
- Mitmed erinevad noorte silmaringi laiendavad üritused, organisatsioonid (nagu näiteks TEN, SINA, EYP, noortevahetused, mida rohkem seda parem ja laiemale ringkonnale erinevaid organisatsioone, seda parem), kui noor on juba ühes taolises asjas osalenud, siis ei ole raske teda ka edaspidi kaasata, kõige olulisem on noortele üldse tutvustada nende võimalusi. Info võiks jõuda koolidesse klasside ette, kuna seal pööravad õpilased kõige enam sellele tähelepanu ja seal on ka enamus noori. (18 aastane neiu Tallinnast)
- Rohkem avalike arutelusid. (18 aastane neiu Raplast)
- Korraldada vestlusringe noortega. (12 aastane tüdruk Haapsalust)
- Noortevolikogul võiks tõepoolest olla suurem roll kui lihtsalt koolidiskode korraldamine. Samamoodi on hea mõte, et pärast igat üritust antakse ankeetküsitlus, millel oleks suur tähendus nii ürituse tegijatele, osalejatele kui ka vallale. (23 aastane neiu Tallinnast)
- Rohkem erinevaid projekte, kus lapsed saaksid mõelda välja, mis võiks linnale hea olla. (14 aastane tüdruk Tartust)
- Kaasata noori uue veebilehe valmistamisel. (14 aastane poiss Viimsist)
- Rohkem nendega suhtlema. (16 aastane tüdruk Salmelt)

- Võiks noori rohkem kaasata üritustesse, nad võiksid kaasata rohkem noori.(12 aastane tüdruk Ridalast)
- Rääkida noortega nende huvidest ja neid usaldada.(13 aastane tüdruk Järvakandist)
- Oma grupi tegemine, võtavad osa vabatahtlikud.(15 aastane tüdruk Paluperast)
- Noorte huvidega kattuvad üritused kuhu sisse panna ka õpetlikku teemat.(14 aastane poiss Kehtnast)
- Tuleks korraldada rohkem siukseid üritusi nagu osaluskohvik.(14 aastane tüdruk Raplast)
- Näost näkku rääkimine kõikide igavatele sündmustele põnevaid asju lisada.(14 aastane tüdruk Raplast)
- Teha rohkem ürituse noortele, kus tutvustatakse erinevad võimalusi ürituste korraldamiseks ja erinevates asjades kaasalöömiseks.(15 aastane tüdruk Ääsmäelt)
- Noortega võiks rohkem suhelda sel teemal ja arutada nendega mitte mõelda et noored ei tea mis on hea ja õige.(18 aastane neiu Kullamaalt)
- Minu arvates nt: 16-17 aastane suudab küll öelda et mida ta asjast arvab aga nt 7-klassi õpilane seda ei suuda.. Noorte kaasamine mingisesse organisatsioonis tules neid rohkem kaasata, kuna nemad teavad mis, kellegi meeldida võiks. Ja erinevaid koolitusi võiks toimuda mida noored läbiviivad,ka meie koolis.. (17 aastane tüdruk Turbast)
- Kuna noored ei tundu osadel teemadel kaasarääkimisest väga huvitatud olevat, peaks ehk enne küsima millistel teemadel nad üldse rääkida tahaksid.(19 aastane neiu Leisist)
- Noortel peaks olema võimalik avaldada arvamust selle kohta, mida neile meeldiks nende kodukohas teha. Aktiivsemad noored võiksid olla ka need, kes võtavad eestvedamise enda peale, sest ainult siis võib midagi sündida. Noortel pole tihti tahtmist oma vaba aega millegagi sisustada, tuleb leida need "õiged" tegevused.(17 aastane tüdruk Tabiverest)
- Võiks olla noorte kogu või volikogu.(11 aastane tüdruk Leisist)
- Tuleb teha see protsess huvitavaks noorte ja laste jaoks. Et see kutsuks noori rohkem oma arvamust välja ütlema.(15 aastane poiss Sakust)
- Tuleks panna lapsed huvituma igasugustest üritustest, sest tänapäeva noorte peamiseks probleemiks ongi see, et ei viitsita midagi teha (eriti, kui see on nende vabast ajast) ja noortelt võiks rohkem küsida, et mida nemad tahavad teha, mis neid huvitab ja kuhu nad kindlasti kohale tuleks. (15 aastane tüdruk Järvakandist)
- Rohkem lapsi ja noori ikka kaasata ja äratada huvi kodukohas toimuvale.(14 aastane tüdruk Imaverest)
- Et suheldakse rohkem noortega ja kui kellelgi tuleb hea idee, siis sellega ka arvestatakse.(12 aastane tüdruk Leisist)
- Soovitan edendada laste kaasamise ja osalemise võimalusi sotsiaalmeedias ja internetis.(10 aastane poiss Tallinnast)

- *Ka lapsed oskavad üritusi korraldada ja omavalitsused võiksid neid aidata ja toetada.*(16 aastane tüdruk Kullamaalt)

KORRALDAGE ROHKEM TEGEVUSI JA ÜRITUSI KODUKANDIS!

- *Võiks Olla rohkem asju noortepäraselt ja asju Noortele.*(12 aastane tüdruk Koigist)
- *Võiks rohkem noortele koosolemise võimalusi olla.*(14 aastane tüdruk Lagedilt)
- *Valda peaks rohkem keskuseid looma ja noortkeskused võiks rohkem tegutseda.*(13 aastane tüdruk Paidest)
- *Rohkem lastele mõeldud asju.*(11 aastane poiss Haapsalust)
- *Rohkem võiks olla noorte organisatsioone.*(16 aastane tüdruk Türit)
- *Meie külla võiks ehitada korraliku mänguväljaku.*(13 aastane tüdruk Paidest)
- *Võiks toimuda mingeid üritusi, igas maakonnas, mis pakuks noortele huvi.*(16 aastane tüdruk Pühajärvelt)
- *Võiks teha mänguväljaku korda, et lastel oleks lõbusam. Veel võiks teha skatepargi. Võiks teha kino.*(12 aastane poiss Sõmerust)
- *Korraldada rohkem lastega seotud üritusi!!!*(11 aastane tüdruk Haapsalust)
- *Meie vallas võiks olla basseini, kino ja rohkem diskosi noortele. Noorte arvamust võiks rohkem küsida ja sellega arvestada.* (14 aastane tüdruk Järvakandist)
- *Teadvustamine nende olemasolust, rohkemate ürituste korraldamine.*(18 aastane neiu Tallinnast)
- *Teha noorte elu paremaks, huvitavamaks ja põnevamaks!:(14 aastane tüdruk Tartust)*
- *Rohkem võiks olla üritusi rohkem ja noortelt võiks ka küsida mida nemad tahavad rohkem.*(12 aastane poiss Sõmerust)
- *Kindlasti korraldada üritusi, mis paneks õpilasi mõtlema ning kaasa aitama, rääkida koolides.*(15 aastane tüdruk Lähtest)
- *Korraldada erinevaid üritusi.*(16 aastane tüdruk Kullamaalt)
- *Noortekeskus Paluperra :D, rohkem üritusi Palupera vallas ja selle ümbruses.*(13 aastane poiss Paluperalt)
- *Korraldada üritusi ja laagreid. Väheste võimalustega lastel ei ole linnas peaaegu midagi teha. Kuulata meie ettepanekuid* (13 aastane tüdruk Narvast)
- *Võiks teha kooli erinevaid ringe nt:näitering,muusikaring,lauluring,minu lemmik on näitering.*(11 aastane tüdruk Kullamaalt)
- *Vastavate organisatsioonide loomine.*(18 aastane neiu Järvakandist)

- *Teha mingi huvitav nädalavahetus koos laste ja lapsevanematega. Näiteks mingi matkamine ja ööbimine telkides. (15 aastane poiss Paluperalt)*
- *Teha üritusi, kus küsitakse noorte arvamusi. (17 aastane tüdruk Raplast)*
- *Võiks olla muusikaga seoses üritusi. (16 aastane tüdruk Koigist)*
- *Tuleb teha käike ja väljasõite. ja koolis võiksid käia inimesed, kes on nt selles noorteorganisatsioonis. (15 aastane tüdruk Paluperalt)*
- *Mingid üritused, mida saaksid organiseerida lapsed. (15 aastane tüdruk Koigist)*
- *Võiks olla uus korvpalli väljak mis oleks kummist platsi ja kahe korviga. Võiks olla selline hoone kus saab ka siseruumides spordiga tegeleda. Võiks olla mingi iganädalano koosolek, kus noored saavad kokku tulla ja oma kodukoha kohta arvamust avaldada. (13 aastane poiss Sõmerust)*

LAPSED JA NOORED OLGE ISE AKTIIVSEMAID!

- *Kui noored tahavad, et igav enam ei oleks oma kodukohas, siis pangu oma pead tööle ja öelgu oma arvamus ning tegutsugu. (16 aastane tüdruk Roosna-Allikult)*
- *Olla rohekm ise tegusam! Rääkida ja arutada rohkem koolides! (17 aastane tüdruk Lähtest)*
- *Küsimustikud ja kindlasti laste julgem peale hakkamine. (15 aastane poiss Tallinnast)*
- *Hoidke silmad lahti ja kuulake kõike. (12 aastane poiss Koigist)*
- *Noored peaksid ise rohkem korraldama. (15 aastane tüdruk Järvakandist)*
- *Noored võiksid ise rohkem aktiivsust jaotada, sest huviringe on ju võib olla on asi laiskuses. (17 aastane tüdruk Raplast)*
- *Võtke kõigest osa ja teate kõike. (12 aastane poiss Koigist)*
- *Noored peaksid olema rohkem aktiivsemad. (15 aastane poiss Paluperalt)*
- *Rohkem õpilasesindusi ja lapsed võiksid olla aktiivsema. (16 aastane poiss Koigist)*
- *Minu arvates kaasatakse lapsi ja noori piisavalt, vähemalt minu kodukohas. (16 aastane tüdruk Pärnu-Jaagupist)*

PÕNEVAD IDEED

- *Uudistekoduleheküljel kus on uudiste artikleid, noorte ja laste õiguste, saavutuste ja muu taolisega, põhirõhk poliitilisel küljel/uudistel, kui iganädalastel noorte üritustel. lisaks facebooki ka lehekülj. sarnane delfiga, ehk uudiste kogumik. (18 aastane noormees Paidest)*
- *Noortel võiks rohkem õigusi olla. (13 aastane poiss Paluperalt)*
- *Võiks olla mingi spetsiaalne maja, kus saad oma arvamust avaldada kas kirjalikult või suuliselt. (13 aastane poiss Sõmerust)*

3. Kokkuvõte

Kuulata ja võtta arvesse laste ja noorte arvamusi. Isegi kui ei võeta võiks põhjendada miks ei võeta.

Kui nagunii arvamusega ei arvestata ei ole mõtet seda ka küsida (12 aastane tüdruk Suure -Jaunist)

Kohalik omavalitsus rajaneb põhimõtetel, mille kohaselt igapäevase seaduslike õiguste ja vabaduste tagamine vallas ja linnas on kohustuslik, ning igal valla- ja linnaelanikul (sh lastel ja noortel) on õigus osaleda kohaliku omavalitsuse teostamisel. Laste ja noorte kaasamine kohaliku elu kujundamisel eeldab nende arvamusega arvestamist, neile tagasiside andmist ning lastesse ja noortesse suhtumist kui võrdsetesse partneritesse. Uuring "*Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides*" kinnitas taaskord, et laste ja noorte mõtestatud kaasamise eelduseks on järjepidev koostöö laste ja noorte ning kohaliku omavalitsuse vahel, mille raames on muuhulgas oluline tunnustada ka positiivseid praktikaid. Eestis on palju aktiivseid lapsi ja noori, kes soovivad oma sõna kohaliku elu kujundamisel sekka öelda, ning palju kohalikke omavalitsusi, kelle ettevõtmistest laste ja noorte osalemise ja kaasamise osas eeskuju võtta.

3.1. Kohalikud omavalitsused kaasajatena

Alljärgnevalt on kokkuvõtlikult välja toodud omavalitsuste seas läbiviidud küsitluse peamised tulemused. Omavalitsuste poolt rakendatavad parimad praktikad on leitavad kohaliku omavalitsuse peatükis konkreetsete alapunktide all.

Käesolevale küsimustikule vastanud kohalikest omavalitsustest 60,9% kaasab lapsi kokkuleppelise tava alusel, kuid samas peaaegu pooled omavalitsustest ei ole küsinud laste arvamust kaasamise meetodite sobivusest. Võrreldes MTÜ Lastekaitse Liit 2006 aastal omavalitsustele läbiviidud küsitlusega, on kokkuleppelise tava kasutajate osakaal vähenenud. Siis kinnitas 64% küsimustikule vastanud omavalitsustest, et kasutab laste ja noorte kaasamiseks kokkuleppelist tava.

Enamik omavalitsustest kaasab põhikooliealisi lapsi, kaks kolmandikku uuringus osalenud omavalitsusi kaasab keskkooliealisi lapsi. Hea meel on tõdeda, et peaaegu pooled KOV'id kaasavad kohaliku elu kujundamisesse ka algkooliealisi lapsi. Antud teema osas osundas üks küsitluses osalenud noor olulisele aspektile: "*Selle teemaga on vaja võimalikult laste- ja*

noortepäraselt tegelema hakata juba lasteaia tasandil. Kui laps saab positiivse ja hea kogemuse juba varases eas, on ta tulevikus oluliselt aktiivsem ja julgem osalema, rääkimata teiste kaasamisest. Kaasates erinevas vanuses lapsi ja noori, on oluline kasutada laste ja noorte eale vastavaid meetodeid.

Enamik küsitlusele vastanud omavalitsustest eelistab laste ja noorte arvamuste välja selgitamiseks meetodina küsimustikke (nt koolis, noortekeskuses jne), vähem kui pooled kasutavad loomingulisi konkursse (joonistusvõistlused, esseekonkursid jne) ja ühiseid arutelusid omavalitsuse ametnike, volikogu liikmete ja laste vahel. Ainult kolmandik omavalitsustest kohtub laste arvamuse välja selgitamiseks lastega peredega. Omavalitsuste seas 2006 aastal läbiviidud küsitlusega võrreldes kasutavad omavalitsused praegu rohkem küsimustikke, oluliselt on vähenenud kohtumised lastega peredega.

Võrreldes MTÜ Lastekaitse Liit 2006 aastal omavalitsustele läbiviidud küsitlusega on toimunud mõtlemapanevad muudatused teemade osas, milles lapsi ja noori kohalikul tasandil kaasatakse. Nimelt selgitavad omavalitsused käesoleval ajal laste ja noorte arvamust enam välja vaba aja veetmise osas ($92\% > 85\%$), kuid vähem koolielu ($77\% < 82\%$) ja kohaliku kultuurielu küsimuste osas ($56\% < 79\%$), ning peaaegu poole vähem keskkonna küsimustes ($19\% < 34\%$) ning transpordiküsimustes ($15\% < 29\%$).

Enamik omavalitsustest eelistab lapsi kaasata kooli kaudu. Pooled vastajatest on pöördunud laste poole individuaalselt, ning pea sama palju omavalitsusi laste/noorte organisatsioonide kaudu või õpilasomavalitsuste kaudu. Paraku tuleb taaskord tõdeda, et võrreldes 2006 aastal läbiviidud küsitlusega, on vähenenud otsese suhtluse osakaal laste ja kohaliku omavalitsuse vahel.

Uuringust selgus, et 40,9% omavalitsustest ei kaasa lapsi ja noori mitte kunagi arengukavade koostamise aruteludesse, ning üle 50% omavalitsustest ei ole lapsi iga-aastaselt arengukavade ülevaatamise ja täiendamise protsessi kaasanud, või nad ei ole teinud seda iga-aastaselt. Samas Euroopa kohaliku omavalitsuse harta artikkel 5 kohaselt ei saa kohaliku omavalitsuse võimupiirides teha muudatusi ilma kõnealuse kohaliku kogukonnaga enne nõu pidamata.

Kohalikud omavalitsused eelistavad info jagamise kanalitena ennekõike Facebooki (sh noortekeskuste, kooli, noortevolikogu, valla); kooli (sh kooli infotahvel, kooli raadio, kooli leht, e-kool, koolide veebilehed, kooli infokanalid, kooli FB, m-klassijuhataja, klassijuhatajate kaudu); KOV'i veebilehte; kohalikku ajalehte; noortekeskust (sh noortekeskuse veebileht; noortekeskuse kanalid, noortekeskuse facebook; noortekeskuse blogilehekülg, stendid noortekeskuses). Info jagamise kanalid ühtivad suures enamuses laste ja noorte eelistustega (vt p. 2.14.). Samas tuleb info jagamisel kindlasti arvestada ka keelegrupiliste erinevustega, kuna arvestatav osa uuringus osalenud Ida-Virumaa vene keelt kõnelevatest lastest ja noortest saab infot kodukohas toimuva kohta VKontakte (www.vk.com) keskkonnast.

Käesolev uuring kinnitas taaskord, et Eesti kohalike omavalitsuste võimekus on erinev. Nimelt tõdesid üsna mitmed omavalitsused, et puuduvad vajalikud ressursid (sh noortsootootaja) laste ja noorte süstematiseeritud kaasamiseks kohalikul tasandil. Teemaatiliste abimaterjalide osas kinnitas kolmandik omavalitsustest, et eestikeelseid materjale ei ole piisavalt.

3.2. Lapsed ja noored osalejatena

Alljärgnevalt on välja toodud laste ja noorte seas läbiviidud küsitluse peamised tulemused. Sihtgruppide ettepanekud laste ja noorte kaasamise ja osalemise edendamiseks on punktis 3.3.

Selleks, et lapsed ja noored saaksid kasutada õigust avaldada arvamust kohaliku elu kujundamises, on esmalt vajalik teadlikkuse olemasolu lapse õigustest. Hoolimata asjaolust, et Eestis ratifitseeriti ÜRO Lapse õiguste konventsioon 1991 aastal ja põhikooli riiklik õppekava näeb ette eelnimetatud konventsiooni tutvustamise, tõdes 61,3% vastanutest (küsimustikule vastanud Ida-Virumaa vene keelt kõnelevatest lastest ja noortest lausa üle 75%), et nad ei ole konventsioonist kuulnud. Eelnev kinnitab taaskord, et senisest enam on ühiskonnas vaja teha lapse õiguste alast teavitustööd (sh vene keeles), ning tutvustada lastele ja noortele erinevatel viisidel ja vormides lapse õiguste konventsiooni, kui rahvusvaheliselt tunnustatud lapse õigusi koondavat dokumenti.

Küsimustikule vastanud lastest ja noortest oli 67,3% teadlik oma õigusest avaldada arvamust kohaliku elu korraldamise osas. Seega on vaja anda lastele ja noortele võimalus oma õiguste

realiseerimiseks, ning oluline on ka laste endi huvi ja valmisolek kaasa rääkida (54,4% küsimustikule vastanud lastest ja noortest tahab, et tema arvamust kohaliku elu korraldamise kohta küsitakse).

Erinevad uuringud¹¹ kinnitavad, et teatud asjade osas (nt ühiskonna elu korraldus) ütleb osa lapsi, et nad ei soovigi kaasa rääkida, mis aga omakorda võib takistada nende kaasamist otsustusprotsessidesse koolielu ja laiemat ühiskondlikku elu puudutavatel teemadel. Samas mitmed autorid¹² rõhutavad, et oskust otsuste tegemisel kaasa rääkida tuleb lastele õpetada, ning see ei teki vanemaks saades neil iseenesest – kompetentsus areneb praktiliste kogemuste baasil kogu elu jooksul. Laste ja noorte arusaam demokraatiast ei kujune ainuüksi kodanikuõpetuse tunnis termineid õppides, vaid läbi arutleva demokraatia kogemuse – võimalus kujundada oma arvamused, seda väljendada, osaleda arutluses ja otsustamises (65,1% lastest ja noortest kinnitas, et küsitluse korral on nad öelnud oma arvamuse kohaliku elu korraldamise osas). Lapse täisväärtuslikuks arenguks on oluline, et kui ta oma arvamust väljendab, siis teda ka kuulatakse ja arvamust arvestatakse, ning seega on tal võimalik mõjutada asjade käiku (25,6% lastest ja noortest ei oska öelda, kas nende arvamust kohaliku elu korraldamisel on arvesse võetud). Eelnimetatud tulemust saab seostada asjaoluga, et nende käest ei ole arvamust küsitud (vt p. 2.6. ja 2.7.), või ei ole neile tagasisidet antud (vt. p. 2.11.). Siiski peab tõdema, et 6,1% küsimustikule vastanud omavalitsustest ei ole mitte kunagi lapsi ja noori kaasates nende arvamust arvestanud, ning enam kui 1/3 omavalitsustest ei ole lastelt ja noortelt rahulolu osas tagasisidet küsinud.

Vastutus laste kodanikuks kasvatamisel ei ole üksnes koolil, oluline roll on ka toetaval kodul, koolivälises tegevuses (organisatsioonid, huviringid), ning ühiskonna hoiakutes tervikuna. Pooled lastest ja noortest on kuulnud oma õigusest avaldada arvamust kohaliku elu korraldamise kohta koolis, 1/3 kodus ja 1/5 noorteorganisatsioonidelt. Paraku tuleb tõdeda, et kohtadel tegutsevate lastele ja noortele suunatud organisatsioonide valik ei ole suur (vt. p. 2.13.). Lisaks uute aktiivsete organisatsioonide tekke vajadusele, peavad tegutsevad organisatsioonid ennast rohkem nähtavamaks tegema ja oma tegevust kohalikul tasandil senisest enam tutvustama.

---

¹¹ Karu, M.; Turk, P.; Biin, H.; Suvi, H. (2012) Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Laste ja täiskasvanute küsitluse kokkuvõte. Poliitikauuringute Keskus Praxis. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/lapse_oiguste_ja_vanemluse_monitooringu_kokkuvote.pdf

¹² James, A., James, A. L. (2008) Key Concepts in Childhood Studies. SAGE key concepts. Los Angeles, California – London: Sage Publications Ltd.

Kohaliku omavalitsuse vähestele aktiivsusele (või siis oskamatussele) teavitada lapsi ja noori oma õigustest avaldada arvamust kohaliku elu korraldamises viitab asjaolu, et ainult 7,4% lastest mainis infokanalina KOV'i. Kohaliku omavalitsuse kodulehekülge on vastavalt käesolevale uuringule külastanud 79,1% vastanutest, aga infoallikana kasutab seda vaid 43,75% lastest ja noortest. Samas 60% küsitlusele vastanud omavalitsustest kinnitavad, et neil ei ole olemas ametlikul veebilehel lastele mõeldud linki, ning nad ei ole mõelnud lapsesõbralikuma veebilehe loomisele. Eelnevat arvestades peaksid omavalitsused oma koduleheküljed üle vaatama, eesmärgiga need ka lastele ning noortele atraktiivsemaks muuta.

Alla 75% küsimustikule vastanud lastest ja noortest tõdes, et nende arvamust on küsitud koolis, järgnesid noorteorganisatsioonid ja noorsootöötaja KOV'i esindajana. Hästi ilmestab antud protsessi uuringus osalenud noore tähelepanek: *„Laste ja noorte kaasamine ja osalemine algab perekonnast, sealt edasi liigutakse kooli tasandile. Kooli tasandil on õpilasel võimalik osa võtta nii õpilasesinduse tööst, kohaliku noortevolikogu tööst kui ka üksikindiviidina õpetajatega arutlemisel. Kohaliku omavalitsuse tasandil tuleb lapsi ja noori kaasata kohaliku noortevolikogu tegemistesse, et nad mõistaksid teatud nüansse, mis on olulised kohaliku omavalitsuse juhtimisel.*

Lapsed ja noored on ennekõike vastanud kodukohaga seotud küsimustele, mis puudutavad koolielu, järgnevad vaba ajaga, ning kohalikku kultuurielu (kontserdid, üritused jne) puudutavad küsimused. Käesoleva uuringu tulemused kinnitavad taaskord 2012 aastal Praxise ja lasteombudsmani monitooringu tulemusi, mille kohaselt üldisemates küsimustes, nagu lapsi puudutavate poliitiliste otsuste tegemisel ning ühistranspordi ajagraafikute kujundamisel, on laste enda hinnangul sõna sekka saanud öelda vaid väike osa vastanutest.

Kui peatuda kaasamise viisidel, siis eelistavad lapsed ja noored vastata kohaliku elu puudutavatele küsimustele ennekõike koolis (nii ankeedid kui arutelud), eelistades üldiselt pigem ankeete ja küsimustikke. Samas on vestlusringide pooldajaid piisavalt palju, et koolides ja omavalitsustes taolist kaasamisviisi laste ja noorte arvamuse selgitamiseks senisest enam võimaldada ja kasutada. Kaasamisel on vaja kindlasti arvesse võtta ka keelegrupilisi eelistusi. Käesolevast uuringust selgus, et paljud küsimustikule vastanud Ida-Virumaa vene keelt kõnelevatest lastest ja noortest eelistaksid arvamust avaldada ennekõike VKontakte

(www.vk.com) keskkonnas. Kokkuvõtteks sobib aga kõige paremini ühe noore vastaja mõte: „mida rohkem võimalusi seda parem“.

3.3. Ettepanekud kaasamise ja osalemise edendamiseks

Laste ja noorte kaasamine edendab kogukonna elu ja tugevdab ühtekuuluvust kohalikul tasandil. Teema olulisust ja aktuaalsust ühiskondlikul tasandil näitab lisaks uuringust osavõtu aktiivsusele, ka asjaolu, et paljud vastajad mõlemast sihtgrupist tegid hulgaliselt ettepanekuid laste ja noorte osalemise ja kaasamise edendamiseks. Alljärgnevalt on koondatud nii kohalike omavalitsuste kui ka laste ja noorte ettepanekute (ettepanekud tervikuna on leitavad vastavalt käesoleva uuringu alapunktides 1.16. ja 2.17.) üldsõnumid:

Kohalikud omavalitsused kaasajatena: rohkem ressursse; rohkem teavitust; rohkem koostööd; rohkem kaasamist ja julgustamist ja rohkem kasutada kaasamise erinevaid viise.

Lapsed ja noored osalejatena: Kuulake, mis meil öelda! Küsige meilt rohkem! Teavitage ja julgustage meid! Kaasake meid erinevatel viisidel! Korraldage rohkem tegevusi ja üritusi kodukandis! Lapsed ja noored olge ise aktiivsemad!

Üldsõnumite lihtne kõrvutamine näitab, et mõlema sihtgrupi ettepanekud on vägagi sarnased. Vastuseid analüüsidest saab tõdeda, et omavalitsused peavad olema kaasamisel aktiivsemad: laialdasem teavitamine ja koostöö erinevatel tasanditel, kaasamiseks sobilikud, eakohased meetmed ja info jagamise kanalid, ning tähelepanu ka laste julgustamisele. Lastel ja noortel on palju mõtteid oma elukorralduse kohta kohalikul tasandil, ning nad ootavad, et neid kuulda võetaks ja nende arvamust kohaliku elu kujundamisel ka arvestatakse. Ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee oma soovitusel Eestile (2003) rõhutab, et Eesti riik aitaks kaasa laste seisukohtade tunnustamisele kodus, kohtus, haldusorganites ja muudes institutsioonides, ning korraldaks vanematele, õpetajatele, lastega ja laste jaoks töötavatele spetsialistidele ja kohalike omavalitsuste ametnikele koostööprogramme, kus õpetatakse aitama lastel väljendada oma seisukohti, jagama neile asjakohast teavet, nõustama ning arvestama nende arvamusega.

Kohaliku omavalitsuse suhtlus laste ja noortega, ning vastupidi, peab kujunema ühiskonnas loomulikuks toimimisviisiks, sest see aitab kujundada lastest ja noortest täisväärtuslikud ühiskonnaliikmed ja aktiivsed kodanikud, kes tahavad panustada oma kogukonna heaolusse.

Lapsed ja noored ütlesid välja, mis neil südamele - nüüd on omavalitsustel aeg seda kohaliku elu korraldamisel arvesse võtta!

4. Märkused:

5. Lisad

5.1. Ankeet kohalikele omavalitsustele

5.2. Ankeet lastele ja noortele (eesti keeles)

5.3. Ankeet lastele ja noortele (vene keeles)

Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustus-protsessides.

Lugupeetud omavalitsuse esindaja!

ÜRO Lapse õiguste konventsiooni artikkel 12 annab lastele õiguse oma seisukohtade väljendamiseks ning kohustab osalisriike võimaldama lastel arvamuse avaldamist neid puudutavates küsimustes ning arvestama nende arvamusega.

Antud valdkonna kaardistamiseks ning edaspidi omavalitsuste töö tõhustamiseks viib MTÜ Lastekaitse Liit läbi küsimustiku „*Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustus-protsessides*”. Uuringu eesmärgiks on leida ja levitada häid praktikaid ning tunnustada lapsesõbralikke omavalitsusi.

Palume Teil vastata valikvastustega ankeetküsitlusele Teie igapäevasest töökogemusest lähtuvalt.

Oleme väga tänulikud Teie aja ja panuse eest.

MTÜ Lastekaitse Liit

Omavalitsuse nimi:

KÜSIMUSTIK

1. Mille alusel kaasatakse Teie kohalikus omavalitsuses lapsi nende arvamuste välja selgitamiseks?

- omavalitsuse poolt vastu võetud dokument (palun nimetage)
- kokkuleppeline tava
- muu (palun täpsustage)

2. Millistes valdkondades olete kohalikus omavalitsuses välja selgitanud laste arvamused?

- koolielu
- kohalik kultuurielu
- kohalik transport
- vaba aeg
- keskkond
- muu (palun täpsustage)

3. Millised on olnud meetodid, mida olete kasutanud laste arvamuse välja selgitamiseks?

- ühised arutelud omavalitsuse ametnike, volikogu liikmete ja laste vahel
- küsimustik laste arvamuste välja selgitamiseks (nt koolis, noortekeskuses jne)
- kohtumised lastega peredega
- loomingulised konkursid (joonistusvõistlused, esseekonkursid jne)
- muu (palun täpsusta)

4. Millises vormis/kuidas olete lapsi kaasanud?

- individuaalselt laste poole pöördunud
- laste/noorte organisatsioonide kaudu
- õpilasomavalitsuste kaudu
- pere kaudu
- kooli kaudu
- muu (palun täpsustage)

5. Kelle poolt on tulnud algatus laste kaasamiseks? (palun tähistage X teie oolt kasutatav variandid)

- Omavalitsus
- Lapsevanemad
- Lapsed
- ühine algatus

6. Millises vanuses lapsi olete kaasanud?

- eelkooliealised lapsed
- algkooliealised lapsed

- põhikooliealised lapsed
- keskkooliealised lapsed

7. Kui olete kaasanud lapsi omavalitsuse arengukavade koostamisesse, kirjeldage palun mil viisil olete seda teinud.

8. Kui olete kaasanud lapsi omavalitsuse iga-aastaste tegevuskavade koostamisesse, kirjeldage palun mil viisil olete seda teinud.

9. Kui olete lastelt küsinud tagasisidet/arvamust kaasamise meetodite sobivusest, kirjeldage palun mil viisil olete seda teinud.

10. Juhul, kui olete lapsi/noori kaasanud, kas siis olete arvestanud nende arvamusega?

- Alati
- Mõnikord
- Mitte kunagi

11. Kui olete lastelt saadud tagasisidet edaspidises töös arvestanud, kirjeldage palun mil viisil olete seda teinud.

12. Kui olete lastelt küsinud tagasisidet/rahulolu nende poolt edastatud arvamuste ja ideede arvesse võtmisest, palun kirjeldage mil viisil olete seda teinud.

13. Kas teil on olemas ja kas olete mõelnud lapsesõbraliku kodulehe loomisele?

- Jah, on olemas
- Ei, ei ole olemas
- Plaanime muuta kodulehte lapsesõbralikumaks

14. Milliseid infokanaleid kasutate noortega suhtlemiseks ja neile info jagamiseks?

15. Kas laste kaasamist toetavat eestikeelseid materjale on piisavalt? Kas olete rahul materjalide kättesaadavusega?

- Jah, on piisavalt
- Ei, ei ole piisavalt
- Muu

16. Märkused, ettepanekud kohalikul tasandil laste kaasamise kohta

**Täname Teid koostöö eest,
MTÜ Lastekaitse Liit**

Laste osalemise ja kaasamise küsimustik!

Igal lapsel on õigus avaldada oma arvamust igas teda puudutavas küsimuses (ÜRO lapse õiguste konventsioon, artikkel 12)

Kas Sa tead, et Sul on õigus oma arvamust avaldada? ÜRO lapse õiguste konventsiooni kohaselt peavad täiskasvanud Sind puudutavates asjades Sinu arvamust küsima ja selle ära kuulama. MTÜ Lastekaitse Liit soovib teada saada, kas ja kuidas on Sinu linnas/vallas Sinult arvamust küsitud ja seda arvesse võetud. Selleks palume Sul täita antud küsimustik. Seda küsimustikku täites, aidad muuta laste arvamuse täiskasvanute jaoks kuuldavamaks.

Märgi endale sobiv vastus. Mõnele küsimusele võid valida mitu varianti! Ära pelga vastata, küsimustik on anonüümne.

Poiss

Vanus:

Tüdruk

Kool:

1. Kas Sa tead, et Sul on õigus avaldada oma arvamust kohaliku elu (valla/linna) korraldamises?

- jah
- ei

2. Kus on Sulle sellest räägitud? (võid valida mitu vastust)

- kodus
- koolis
- sõprade seas
- noortekeskuses
- noorteorganisatsioonides
- kodukoha kohalikus omavalitsuses (linnas/vallas)
- muu (palun täpsusta) .....
- ei ole räägitud

3. Kas Sa tahaksid, et Sinu arvamust küsitakse kohaliku elu korraldamise kohta?

- jah
- ei
- ei oska öelda

4. Kui Sinu arvamust on küsitud, siis kes küsis? (võid valida mitu vastust)

- kool
- linnavalitsus/vallavalitsus
- noortekeskus
- noorteorganisatsioon (märgi milline) .....
- muu (palun täpsusta) .....
- olen ise ilma küsimata oma arvamust avaldanud (palun täpsusta mil viisil) .....

5. Kuidas on Sinu arvamust küsitud (mitu võimalikku vastust)?

- internetis
- avalik arutelu
- posti teel
- koolis jagatud paberankeet
- muu (palun täpsusta).....

6. Kui Sinult on küsitud arvamust kohaliku elu korraldamise osas, kas Sa:

- oled öelnud oma arvamust
- ei ole öelnud
- ei huvita

7. Kas oled täitnud Sinu kodukoha kohta käivat ankeeti/küsimustikku/ või osalenud avalikus arutelus järgmistes valdkondades? (võid märkida mitu varianti)

- koolielu
- kohalik kultuurielu (kontserdid, üritused jne)
- kohalik transport
- vaba aeg
- keskkond
- muu (palun täpsusta) .....

8. Kas Sinu kodukohas (vallas/linnas), kus Sa elad, on küsitud Sinu arvamust järgmistel teemadel? (võid märkida mitu varianti)

- mänguväljaku ehitamisel
- kodu ümbruse kujundamisel
- noortekeskuse ehitamisel
- noorte poliitika kujundamisel
- muu (palun täpsusta) .....

9. Kus on Sinu arvamust arvesse võetud? (võid märkida mitu varianti)

- koolis
- linnavalitsuses, vallavalitsuses
- noortekeskuses
- noorteorganisatsioonides
- muu (palun täpsusta) .....

10. Kui tihti Sinu arvamusega on arvestatud?

- Alati
- Enamasti
- Vahel
- Mitte kunagi
- Ei oska öelda

11. Kui Sinu arvamust on küsitud, kas Sulle on tagasisidet antud, et Sinu arvamust on arvestatud?

- jah
- ei

12. Millisel viisil Sa tahaksid oma arvamust kohaliku elu korraldamise kohta avaldada?

- küsitlus kohaliku omavalitsuse kodulehel
- ankeetküsitlus üritustel
- küsimustik koolis
- vestlusring kohalikus omavalitsuses
- vestlusring koolis
- kohaliku omavalitsuse juures tegutseva noorte volikogu (noortekogu) kaudu
- noorteorganisatsiooni kaudu
- Facebook'i kaudu (sh kohaliku omavalitsuse Facebook'i lehe kaudu)
- muu (palun täpsusta) .....

13. Millised organisatsioonid tegutsevad Sinu kodukohas?

- noortekogu
- noortevolikogu
- kohalik väitlusklubi
- kohalik õpilasesindus
- skaudid, gaidid jt
- muu (palun täpsusta) .....

14. Kust Sa leiad/otsid tavaliselt infot Sinu kodukohas (linnas/vallas) toimuva kohta?

- Facebook'ist
- linna/valla koduleheküljelt
- interneti foorumitest
- koolist
- noortekeskusest
- muu (palun täpsusta) .....

15. Kas Sa oled külastanud oma kodukoha (linna/valla) kodulehekülge?

- jah
- ei

16. Kas oled kuulnud ÜRO lapse õiguste konventsioonist?

- jah
- ei

17. Sinu ettepanekud laste ja noorte kaasamise ja osalemise edendamiseks:

Täname Sind vastuste eest ning anname Sulle tulemuste osas tagasisidet!

Анкета о вовлечении и участии детей!

У каждого ребёнка есть право выразить своё мнение особенно если речь идёт о вопросах, имеющих к нему непосредственное отношение (Конвенция по правам ребёнка ООН, статья 12)

Ты знаешь, что у тебя есть право выражать своё мнение? В конвенции по правам ребёнка ООН записано, что взрослые должны интересоваться и учитывать твоё мнение по вопросам, имеющим непосредственное отношение к тебе. НРО Эстонский союз защиты детей (MTÜ Lastekaitse Liit) хотел бы знать, не только интересуются ли твоим мнением и как вообще это происходит, но и принимают ли его во внимание. Для этого мы предлагаем тебе ответить на вопросы данного опросного листа. Таким образом, ты сможешь донести голос ребёнка и молодого человека до взрослых.

Отметь подходящий ответ. Вариантов ответа на некоторые вопросы может быть несколько! Не бойся говорить правду, опрос анонимный.

Мальчик
Девочка

Возраст:
школа:

1. Знаешь ли ты, что у тебя есть право выразить своё мнение по вопросам, связанным с организацией жизни на местах (в волости/городе)?

- да
- нет

2. Где тебе об этом рассказали? (можно выбрать несколько вариантов)

- дома
- в школе
- узнал от друзей
- узнал в молодёжном центре
- узнал у сотрудников молодёжных организаций
- узнал в органах местного самоуправления (города/волости)
- другое (уточни) .....
- .....
- не рассказывали

3. Хотел бы ты, чтобы твоим мнением интересовались при организации жизни на местах?

- да
- нет
- не могу ответить

18. Если будут интересоваться твоим мнением, кто будет к тебе обращаться? (можно выбрать несколько вариантов)

- школа
- органы городского/волостного самоуправлений
- молодёжный центр
- молодёжная организация (укажи какая именно)
- другое (уточни) .....
- .....
- я сам выражаю своё мнение даже если ко мне не обращались (укажи, каким образом ты это делаешь) .....
- .....

19. Как к тебе обращаются чтобы узнать твоё мнение (возможны несколько вариантов ответа)?

- По интернету
- Открытая дискуссия
- По почте
- В школе раздавали анкеты
- Другое (укажи).....
- .....

20. Если к тебе обратятся, чтобы узнать твоё мнение об организации жизни на местах, ты:

- Выразишь своё мнение
- Не выразишь своё мнение

- Тебе это не интересно
- 21. Заполнял ли ты анкеты/опросные листы, связанные с вопросами организации жизни на местах или участвовал ли в открытых дебатах по вопросам связанным со следующими областями жизни? (можно отметить несколько вариантов)**
- События школьной жизни
  - События культурной жизни на местах (концерты, мероприятия и другое)
  - Местный общественный транспорт
  - Организация досуга
  - Окружающая среда
  - Другое (укажи) .....
- 22. Интересовались ли твоим мнением по следующим вопросам в том месте (волости/городе) где ты живёшь? (можно отметить несколько вариантов)**
- Оборудование игровых площадок для детей
  - Обустройство территории вокруг жилых домов
  - Строительство молодёжного центра
  - Формирование молодёжной политики
  - Другое (укажи) .....
- 23. Где прислушались к твоему мнению? (можно отметить несколько вариантов)**
- В школе
  - В органах местного, волостного самоуправления
  - В молодёжном центре
  - В молодёжной организации
  - Другое (укажи).....
- 24. Как часто прислушивались к твоему мнению?**
- Всегда
  - В большинстве случаев
  - Иногда
  - Никогда
  - Затрудняюсь ответить
- 25. Если интересовались твоим мнением, давали ли тебе обратную связь о том, было ли твоё мнение учтено?**
- да
  - нет
- 26. Каким способом ты хотел бы доносить своё мнение об организации жизни на местах?**
- опросный лист на домашней странице органов местного самоуправления
  - заполнение анкет на месте проведения мероприятий
  - опросный лист в школе
  - дискуссионный круг при органах местного самоуправления
  - дискуссионный круг в школе
  - через действующий при органах местного самоуправления молодёжный парламент (совет)
  - через молодёжные организации
  - через социальную сеть Facebook (также через страничку органов местного самоуправления в социальной сети Facebook)
  - Другое (укажи).....
- 27. Какие организации действуют там, где ты живёшь?**
- молодёжный совет
  - молодёжный парламент
  - местный дискуссионный клуб
  - местное ученическое представительство
  - скауты, гайды и другие
  - Другое (укажи).....
- 28. Откуда ты получаешь информацию о происходящем в твоём городе или волости?**
- из социальной сети Facebook
  - на домашней странице города/волости
  - на форумах в интернете
  - в школе
  - в молодёжном центре

- Другое (укажи).....
.....

29. Ты заходишь на домашнюю страницу своего города/волости?

- да
- нет

30. Ты слышал о конвенции по правам ребёнка ООН?

- да
- нет

31. Твои предложения о том, как необходимо развивать возможности вовлечения и участия детей и молодёжи:

.....

Благодарим тебя за участие и обязательно